

RADIO NORD

som politisk fråga

Christer Hamp
1980

Innehåll

Förord
Inledning
Bakgrund: Radio i Sverige
Radion i politiken omkring 1960
Radio Nord
Radion i politiken efter Radio Nord
Ny piratradiolag
Socialdemokraterna
Högerpartiet
Folkpartiet
FPU
Centerpartiet
CUF
Sammanfattning
Personer 1962
Källor och litteratur

RÄTTELSE

På sid. 12 nämns Radio Syd. Stationen startades 1958 under namnet Skånes Radio Mercur och under ledning av Nils-Eric Svensson. 1962 tog Britt Wadner över och stationen bytte namn till Radio Syd.

Förord

Detta är en 60-poängsuppsats i ämnet historia vid Stockholms universitet. Den skrevs 1980 inom ramen för forskningsprojektet Etermedia och samhälle (EOS), som bedrevs med finansiellt stöd från Riksbankens jubileumsfond. Något sådant stöd har dock inte utgått till skrivandet av denna uppsats.

Projektets forskning täcker den svenska radio- och TV-politiken från starten 1925 fram till uppdelningen av Sveriges Radio i flera företag 1979. Den viktigaste aspekten är de yttre inflytelser som format radio- och TV-politiken under denna tid. En ganska udda faktor i det sammanhanget var Radio Nord, som rörde om ordentligt i debatten och orsakade förändringar både i lagstiftningen, i Sveriges Radios utbud och i de politiska partiernas inställningar i frågor som monopol och reklam i etermedia.

Inledning

En av de större massmediala händelserna i mannaminne i Sverige är utan tvekan Radio Nords korta tid i etern. Finansierad med oljemiljoner och effektivt ledd av en affärssinnad man, kom den kommersiella stationen att störa många i rikets och Sveriges Radios ledningar. De frågor som aktualiserades av Radio Nords verksamhet var i huvudsak två: radiomonopolets existens och frågan om reklamfinansiering av radio- och TV-sändningarna.

Men dessa frågor hade redan diskuterats i riksdagen i samband med införandet av TV, och piratdebatten kom, åtminstone i riksdagen, huvudsakligen att gälla huruvida man med svensk lagstiftning skulle backa upp den internationella telekonventionens förbud mot rundradiosändning från havet. En ny lag skapades. I riksdagsdebatten togs dock även frågorna om reklam och monopol upp.

Mindre än två månader efter Radio Nords start på våren 1961 började Sveriges Radio sända melodiradio, och den första trevande starten för P3 kom omedelbart efter Radio Nords sista sändningar på sommaren 1962.

Piratstationen hade alltså effekter på den svenska radiopolitiken. Jag har försökt kartlägga vilka effekter den har haft på de politiska partiernas inställning i reklam- och monopolfrågorna, och i samband därmed handläggningen på Sveriges Radio och telestyrelsen av de motåtgärder mot Radio Nord som vidtogs och de förändringar i Sveriges Radios utbud som kom till stånd.

För att i någon mån begränsa arbetets omfattning har jag uteslutit kommunistpartiet, medborgerlig samling samt socialdemokraternas och högerpartiets ungdomsförbund från studien. Mycket av begränsningarna i övrigt beror inte på något medvetet övervägande av alternativ, utan helt enkelt på vad jag råkat komma över i materialväg på den tid som stått till mitt förfogande.

Bakgrund: Radio i Sverige

Monopol i eteren har inte alltid rått i Sverige, även om myndigheterna har velat ha kontroll över radion.¹ Under de allra första åren efter sekelskiftet fick telegrafstyrelsen nys om att privatpersoner tänkte sätta upp radiosändare i landet. Om de fick börja sända, kunde det vara svårt att få stopp på dem senare, tänkte man, och gick till Kungl. Maj:t.² Det blev en lag, av den 26 april 1905, vari stadgades att man måste ha Kungl. Maj:ts tillstånd för att få sätta upp sändare i landet. Tillstånden skulle tidsbegränsas.

I Sverige gjordes det första försöket med rundradio då Gustav V öppnade en utställning i Luleå i juli 1921.³ Under utställningen sändes sedan kommersiella program med tal och musik. På hösten 1922 började televerket försökssändningar, och ungefär samtidigt började också Svenska Radioaktiebolaget sända program över en egen sändare. I november 1923 fick televerket sin första för rundradio särskilt konstruerade sändare. Televerkets program bekostades av fabrikanter och försäljare av radioapparater. I slutet av 1923 påbörjades också mera reguljära sändningar över televerkets sändare på kustradiostationerna i Boden och Göteborg.

I februari 1923 avstyrkte telegrafstyrelsen ett dussintal ansökningar om att få bedriva rundradiorörelse. Enligt styrelsens uppfattning borde det vara statens sak att se till att rundradioverksamheten lades i sådana händer, att garantier erhöles för att den nya verksamheten skulle komma att handhas på rätt sätt.

Annonsfinansiering av radioprogram var utesluten. Dels var den bara möjlig i de större städerna, dels skulle radioannonsering konkurrera med pressen. Finansieringen borde i stället ske genom licensavgifter för mottagare. Sändarna skulle vara i statlig ägo. För programproduktionen föreslog telegrafstyrelsen ett enda företag, bestående främst av den inhemska radioindustrin och tidningspressen, exempelvis genom TT.

Radioindustrin skulle stå för den tekniska sakkunskapen och TT för nyhetsförmedlingen. Särskilt tilltalande var att TT i sin ansökan hade garanterat opartiskhet och saklighet i nyhetsurvalet. Kommunikationsminister Lübeck (h) lade i ett yttrande till statsrådsprotokollet den 29 juni 1923 fram de riktlinjer han ville skulle gälla för rundradion. Han framhöll att staten borde ha kontroll över det nya kommunikationsmedlet. Det kunde rent praktiskt lösas så, att staten byggde och underhöll sändarna, som ju då kunde påräknas för att sända officiella meddelanden. Programproduktionen borde den privata företagsamheten få ta hand om, i form av ett eller flera företag. Lübeck ville att telegrafstyrelsen skulle ompröva sin mening att ett företag borde ha hand om produktionen.

---

¹ Bakgrunden bygger på
SOU 1935:10, kap. V: Rundradion och staten
SOU 1946:1, s. 13-16
SOU 1965:20, kap. 1.1: Radion och televisionen i Sverige
Dymling & Rabe
Ollén
Elgemyr

² SOU 1935:10, s. 71

³ "Svensk rundradio före 1925", otryckt bok i Sveriges Radios arkiv (SR CK F VII aa:1)

Telegrafstyrelsen fick i uppdrag att uppta förhandlingar med de företag som var villiga att ta hand om programverksamheten. Frågan om ett företag skulle ta hand om programproduktionen för hela landet eller om den skulle delas på flera, lämnades öppen.

I juli 1923 kom det in en ansökan från ett konsortium av radioföretag. Konsortiet ville ha ett varierat utbud med nyheter och något reklam. Den 21 mars 1924 bildade TT och Svenska Tidningsutgivareföreningen aktieföretaget Radiotjänst, främst för att "förhindra att denna rörelse [rundradion] på ett illojalt sätt utnyttjar pressens nyhetsanskaffning".⁴

I slutet av maj 1924 kom Radiotjänst in med en ansökan om koncession. Telegrafstyrelsen ville av flera skäl ha ett enda rundradioföretag. Dels hade det visat sig möjligt rent tekniskt att sända samma program över hela landet, och då ansågs det i ett så glesbefolkat land som Sverige inte ekonomiskt försvarbart att ha flera företag, dels kunde det bli svårt att rättvist fördela licensmedel till flera företag.

Styrelsen förordade Radiotjänst utan att nämna de 17 andra sökande. Lübeck ville ha ett samarbete mellan Radiotjänst och radioindustrins konsortium. Högern förlorade i valet 1924, och både Lübeck och Radiotjänst ville att beslutet skulle fattas innan socialdemokraterna återtog makten. Annars, fruktade man, skulle radion helt förstatligas. Här syns redan, om än inte lika uttalat som senare, motsättningen mellan socialdemokrater och borgare i frågan om radions ställning.

Den slutliga överenskommelsen blev en kompromiss. Ett företag, AB Radiotjänst, fick koncession, med två styrelsemedlemmar tillsatta av staten, två av radiokonsortiet och tre av pressen. Den statliga kontrollen över rundradioverksamheten blev alltså större än det var tänkt 1923. Då räckte det med att staten ägde sändarna, nu hade den också representanter, av vilka en var ordförande, i Radiotjänsts styrelse. Det nya bolaget började sin verksamhet den 1 januari 1925. Verksamheten finansierades med inkomster från försäljning av radiolicenser. Programtid skulle inte få upplåtas för annonsering.

Rundradiorörelsen fick en oväntat intensiv start. Efterfrågan hos lyssnarna var stor, och telegrafstyrelsen ville så snabbt som möjligt få till stånd rikstäckande sändningar. Den 1 januari 1925 hade man bara fyra sändare, i Stockholm, Göteborg, Malmö och Boden. För att minska kostnaderna för utbyggnaden fick man tumma på sin princip att sändarledet skulle vara i statlig ägo, och tillgrip samma metod som när telefonen infördes på landsbygden.

*En del på enskilt initiativ tillkomna stationer erhöilo sålunda rätt att idka rundradiorörelse, dock endast inom de gränser och enligt de regler, som angåvos av Telegrafstyrelsen och Radiotjänst. Falun, som var den första av dessa, började redan under år 1924 egna rundradioutsändningar. 1925 uppstodo fjorton sådana stationer, 1926 sju och 1927 ytterligare två.*⁵

1926 fanns alltså 22 privata sändare, medan televerket bara hade sju. 1930 var siffrorna 23 mot åtta. De privata stationerna fick av televerket ett visst understöd

---

⁴ Reuterswärd, Gustaf: Berättelse om hur AB Radiotjänst kom till samt dess verksamhet under år 1924. Bil. 2: PM angående samtal med statsrådet ...rne den 15. 2. 1923. Sveriges Radios dokumentarkiv. Cit. i Elgemyr, s. 55. Reuterswärd var chef för TT

⁵ Dymling & Rabe, s. 64 - 65

och fria telefonlinjer för att överföra riksprogrammet. De levde till större delen på Radiotjänsts riksprogram. Representanter för radioklubbarna knöts till Radiotjänst och kom att fungera som lokalredaktörer. Ännu när 1943 års rundradioutredning lade fram sitt betänkande (1946) fungerade på sina håll klubbarnas representanter som tillfälliga ombud för Radiotjänst. Utredningen framhöll att man avsåg att stationerna skulle förstatligas och att Radiotjänst skulle ha egna studiolokaler och anställda ute i landet. Även reklam förekom i radions barndom.

Innehållet i radiosändningarna under åren 1923 och 1924 bekostades efter amerikanskt mönster av privata arrangörer, främst tidningar och radiofirmor, detta inte bara i Stockholm. När programmen annonserades i pressen utsattes arrangörens namn. Då Radiotjänst hade startat blev sådana inslag hastigt färre. Detta påtalades, när landets radioklubbar i början av 1925 höll årskongress. Man ville att Radiotjänst skulle finansieras genom reklampengar. Men det nyinstiftade radorådet protesterade: en planmässig uppläggning och variation av sändningarnas innehåll skulle omöjliggöras och programcheferna skulle sjunka ner till att bli osjälvständiga ackvisitörer.⁶

Man trodde i början att det skulle finnas intresse för att få en lokal prägel på programmen, och man ville också förhindra att Stockholm helt präglade utbudet. På de platser där sändarstationer byggts, nämligen Göteborg, Malmö, Sundsvall och Boden, organiserade Radiotjänst lokala programkommittéer. De fick pengar, lokaler, personal och 300 sändningstimmar per år, alltså c:a 1/5 av den totala sändningstiden, men timmarna fylldes aldrig ut. Allmänheten uppskattade inte de av naturliga skäl enklare utformade lokala programmen. Både medverkande och publik ansåg det deklasserande om ett lokalt inslag inte fick gå ut över hela landet.

Idén om ett gemensamt riksprogram, sammansatt av bidrag från hela landet, trängde igenom och blev snart den ledande tanken såväl för programledningens verksamhet som för organisationens utformning.⁷

Fram till slutet av 40-talet var centralisering den ledande principen vid utbyggnaden av Radiotjänst. Vid 1933 års riksdag väcktes av Ruben Wagnsson (s) en motion (I:222)⁸ som begärde en utredning om förstatligande av Radiotjänst. En förstatligad radio skulle bättre kunna ta till vara folkbildningen och kulturen. Dessutom skulle man kunna minska de alltför höga utgifterna i form av t.ex. gager. 1933 års rundradioutredning tillsattes för att se efter om inte programproduktionen borde förstatligas. Utredningen kom också fram till att staten borde överta programverksamheten, som på grund av sin kulturella och folkuppfostrande betydelse måste anses vara en statens angelägenhet. Utredarna såg inte gärna att de privata stationerna fick fortsätta sin verksamhet:

⁶ Ollén, s. 172

⁷ SOU 1935:10, s. 24-25

⁸ På tvåkammarriksdagens tid lades en motion ofta i båda kamrarna och fick då två olika nummer. De betraktas då i riksdagstrycket som två motioner, men jag behandlar dem som en och ger dess nummer i båda kamrarna (I:XXX/II:XXX). Att motionerna blev dubbla var ju en ren procedurfråga.

I ett antal fall har tillstånd beviljats enskilda sammanslutningar att anlägga smärre rundradiostationer huvudsakligen avsedda för återutsändning av riksprogrammet. Emellertid ha från dessa enskilda stationer även förekommit lokala utsändningar, som i regel icke ha varit underkastade förhandskontroll av riksprogramledningen. Utredningen anser det vara en fråga av vikt att samtliga rundradiostationer befinna sig i statens ägo, de privata stationerna böra således övertagas av telegrafstryrelsen.⁹

Vid riksdagsbehandlingen 1935 rönnte förslaget om ökat statsinflytande starkt motstånd, varvid det bl.a. hänvisades till erfarenheterna från utlandet. Det var väl närmast förhållandena i Tyskland vid denna tid som man hade i tankarna.¹⁰

Kamrarna stannade i olika beslut, och den slutliga sammanjämknigen innebar att statens inflytande i Radiotjänsts styrelse ökade. Staten tillsatte nu fyra ledamöter och bolagsstämman tre. Efter en högermotion vid 1943 års riksdag (I:17/II:18) tillsattes enligt hemställan 1943 års radioutredning för att utreda radions framtida behov. Den kom mest att uppehålla sig kring införandet av ett andra program i radion. 1946 lade den fram sitt betänkande och sammanfattade den då gällande synen på radions roll med att "Rundradion är en kulturinstitution, som till sin uppgift intager en mellanställning mellan tidningsföretag och ämbetsverk",¹¹ och uttryckte som sin mening att man bör sträva efter att radion ska vara mer som en tidning än som ett ämbetsverk.

1956 ändrades aktiefördelningen för Radiotjänst. Pressens innehav minskades till 40%, folkrörelserna trädde in och fick 40% och näringslivet fick de resterande 20%. Radioindustrin försvann alltså som självständig ägargrupp. Den direkta och officiellt angivna förklaringen till att folkrörelserna blev en av delägargrupperna var farhågorna för att televisionen kunde bli en farlig konkurrent till folkrörelserna, som vid den tiden kände av en minskad mötesaktivitet. Radiotjänst bytte 1957 namn till Sveriges Radio AB.

Efterfrågan på TV blev mycket större än man hade tänkt sig, liksom fallet hade varit med ljudradion efter starten, och vid 1958 års höstriksdag beslöts om snabbare utbyggnad.

---

⁹ SOU 1935:10, s. 78-79

¹⁰ SOU 1965:20, s. 49

¹¹ SOU 1946:1, s. 25

Radion i politiken omkring 1960

Socialdemokraterna stod för den rådande ordningen. Partiet hade genom sin långa tid vid regeringsmakten haft tillfälle att påverka radiopolitiken i önskad riktning. För att komma åt partiets hållning i frågan om reklam och monopol kan man se på direktiven för 1951 års TV-utredning och 1960 års radioutredning. TV-utredningen skulle bl.a. undersöka finansieringen av televisionen.¹²

Målsättningen skulle vara att televisionen skulle vara ekonomiskt självbärig, men man skulle överväga om och i så fall hur mycket statligt stöd som kunde bli nödvändigt i början av utbyggnadsstadiet. Inkomsterna skulle annars komma i första hand från licensintäkter

men utredningen bör även överväga, huruvida andra inkomstkällor böra anlitas exempelvis försäljning av programtid för reklamändamål Ö Alternativa lösningar av organisationen, fristående eller samordnad med befintliga organ, böra övervägas beträffande såväl den tekniska tjänsten som programtjänsten.

Formuleringen om organisationen är något svårforcerad, det är oklart om alternativ till monopol avses. Utredningen avvisade också reklamfinansiering av televisionen, som i stället, i likhet med radion, borde ställas "i samhällets, kulturens, folkbildningens och hemmens tjänst".¹³ Monopolet borde enligt utredningen bestå. På radiosidan hade det redan visat sig vara en garanti "för att programmen blir utformade i en anda, som samhället som helhet kan acceptera".¹⁴

Troligen har utredningens resultat befast den rådande ordningen och påverkat utformningen av direktiven för nästa stora utredning, 1960 års radioutredning, som skulle behandla ljudradions framtid på lång sikt.¹⁵ Direktiven inleds med att överenskommelsen mellan staten och Sveriges Radio refereras. Där sägs bl.a. att "bolaget [Sveriges Radio] tillförsäkras ensamrätt att bestämma vilka program som skall utsändas över svenska sändare samt att inom landet producera dessa program". Ingenting sägs i direktiven som innebär att detta ska omprövas. En framträdande punkt i direktiven var att radions ekonomi för tillfället var god, men att den skulle komma att försämrats de närmaste åren. Trots detta tas inte alternativ till licensfinansiering upp i direktiven. Utredningen blev aldrig klar enligt de ursprungliga direktiven, mer om det senare.

Alla i partiet var dock inte av samma mening. L Franzon gick mot partiets linje i två borgerliga motioner 1954 och 1956¹⁶ som krävde försök med reklamsändningar respektive ny utredning om TVs utbyggnad och finansiering.

Högerpartiet satte i valhandboken "Högerpolitik" 1956, det år TV började reguljära sändningar, TVs utbyggnad framför radions: "Dubbelprogram är angelägnare i TV än i radio Ö Reklam i TV är enda sättet att finansiera en något så när snabb TV-utbyggnad".¹⁷ Partiet tog avstånd från det amerikanska systemet där

¹² SOU 1954:32, s. 48-49

¹³ SOU 1954:32, s. 116

¹⁴ SOU 1954:32, s. 130

¹⁵ SOU 1965:20. Direktiven på s. 25-28

¹⁶ 1954 I:3/II:4 och 1956 I:501/II:669

¹⁷ Högerpolitik 1956, s. 108

annonsören får sända reklam hur som helst och även påverka programmets utformning.¹⁸ Programmen borde inte få påverkas av annonsören. England framhölls som exempel på att reklamfinansiering inte medför sänkt programkvalitet. Där hade det tidigare monopolföretaget BBC blivit mera öppet för åsikter som avvek från statsmakternas efter införandet av ett konkurrerande bolag.

Högerpartiet är det parti som motionerat flitigast om reklam och monopol, och verkar vara det borgerliga parti som gjort radiopolitiken till den största frågan. Partiets motioner i riksdagen¹⁹ ger intryck av att man vill pröva alla vägar till en kommersialisering av etermedia. De anledningar som fördes fram för att införa reklamfinansiering var främst ekonomiska, det skulle bli billigare med reklam. Frågan om konkurrens drevs inte med samma konsekvens. I den mån kravet framfördes motiverades det med ekonomiska skäl, konkurrens skulle förbilliga produktionen. I 1962 års motion kan man utläsa att reklam inom monopolets ram sågs som en början till en fristående kommersiell TV-kanal. Partiledaren har inte skrivit under någon av motionerna, men ganska många övriga partimedlemmar. Enigheten tycks ha varit stor om att reklamfinansiering skulle införas.

Folkpartiet har inte självständigt drivit frågorna om reklam och monopol i riksdagen. Det har bara deltagit i de två gemensamma borgerliga motioner som lagts.²⁰ Gemensamt för de motionerna är att de inte betonar tillskapandet av nya programföretag. 1956 års motion vill se ett samarbete mellan stat, näringsliv och andra berörda parter. 1957 års motion hemställer om reklam inom Radiotjänsts ram. Folkpartiet nämner i sina valhandböcker inget mer om radio- och TV-politiken än vad som förevarit i riksdagen.²¹ En detalj, som kan vara värd att nämnas, är att radiopolitiken i 1956 års valhandbok har hamnat under rubriken "Näringslivsfrågor". Den närmast liggande rubriken skulle nog vara "Undervisning och utbildning". Här ser man också ett ställningstagande.

I centerpartiets handlingsprogram fanns från 1952 med en passus om att radion utan likriktning bör "icke blott spegla utan även aktivt främja arbetslivet, kulturlivet och det religiösa livet sådant det framträder i skilda delar av vårt land".²² I detta ligger ett accepterande av ordningen med monopol på etermedia. I det partiprogram som kom att ersätta detta från 1958 finns inget nämnt om radio.²³ Organisationen av etermedia tycks inte heller för centerpartiet ha varit någon stor fråga. Till riksstämman 1961 kom det in en motion som krävde att TV-programmen skulle befrias från våldsinslag, som så negativt påverkade ungdomen.²⁴ I samband med behandlingen av motionen diskuterades om förhandskontroll av TV-program. Vilka organ som skulle utföra denna förhandskontroll framgår inte av protokollet, och diskussionen föranledde inget beslut. Det fanns alltså inom partiet krafter som ville ha en hårdare styrning av programinnehållet, en styrning som rimligtvis skulle komma att utövas av statliga organ. Den bild riksdagsmotionerna ger av partiet är en annan, öppen för privata

¹⁸ Högerpolitik 1960, s. 128-129

¹⁹ 1954 I:162/II:360, 1955 I:493/II:610, 1957 I:270/II:371, 1958 I:287/II:373, 1962 I:143/II:183 av högerpartiet samt 1956 I:501/II:669, 1957 I:400/II:499 gemensamma borgerliga

²⁰ 1956 I:501/II:669 och 1957 I:400/II:499

²¹ Valhandböckerna är tillgängliga hos Folkpartiet, Luntmakargatan 66

²² Handlingsprogram för landsbygdspartiet Bondeförbundet. 1952

²³ Partiprogram för Centerpartiet antaget av Centerpartiets riksstämma i Ronneby 17 maj 1958

²⁴ Centerns riksstämmoprotokoll 1964. Riksarkivet

och kommersiella inslag i TV.²⁵ Motionärerna vill att man ska prova reklamfinansierade sändningar på olika sätt och även utreda olika finansieringsformer, utan att där definitivt ta ståndpunkt för reklamfinansiering. Ingen av dessa motioner hade dock partiledarens underskrift. De mest framträdande namnen är i stället Torsten Bengtsson, Torsten Andersson och Nils Theodor Larsson. Uppslutningen bakom motionerna synes inte alls lika allmän som den bakom högerpartiets motioner.

---

²⁵ 1954 I:3/II:4, 1962 I:438/II:523 av centerpartiet samt 1956 I:501/II:669, 1957 I:400/II:499 gemensamma borgerliga

Radio Nord

Radio Nords korta historia beskrivs av dess chef, Jack S. Kotschack, i boken "Radio Nord kommer tillbaka", som kom ut 1963, året efter det att verksamheten upphört. Här ger han också en beskrivning av programpolitiken.

Det finansiella stöd som behövdes för starten bestods av några amerikanska affärsmän i olja m.m., av vilka en drev en kedja kommersiella radiostationer i USA. Radio Nord sände från en båt på internationellt vatten utanför Landsort. Rundradiosändningar från fartyg på internationellt vatten var förbjudna enligt den internationella telekonventionen. Dessutom använde Radio Nord en sändningsfrekvens som var upptagen enligt konventionen, men ingen nationell lagstiftning fanns som kunde backa upp bestämmelsen.

Genom personliga kontakter med bröderna Somoza fick de amerikanska finansiärerna Nicaragua att till en början ställa upp som flaggstat. Företagsformen var organiserad för skatteflykt.²⁶ Huvudföretaget, Nord Establishment, låg i Vaduz, Liechtenstein. Detta företag stod för sändarverksamheten och uppbar alla reklamintäkter. Det chartrade i sin tur ett fejkat rederi i Nicaragua, Superior Shipping Co., som var den formella ägaren av sändarfartyget. Nord Establishments generalagent i Sverige var Radio Reklam Produktions AB, som sålde annonstid och producerade programmen.

Vad gäller programinnehållet var det så gott som enbart populärmusik som sändes. Urvalet var blandat, Kotschack ansåg det vara av yttersta vikt att inte sända kategoriprogram, eftersom dessa sänkte lyssnarsiffrorna. Hans "två huvudteser för Radio Nord" löd:

Ingen människa som slår på radio Nord skall behöva stänga sin apparat därför att den underhållning, den musik som just han eller hon tycker om inte kommer inom rimlig tid. Kort och gott: ingen får hinna bli uttråkad på Radio Nord. Den andra tesen var lika viktig: varje människa skall kunna gå i och ur programmet när som helst. Inga tider skall behöva passas och inget inslag får vara onjutbart för en nytillkommen lyssnare därför att det syftar på något tidigare.²⁷

Radio Nord stötte sig alltså på flera punkter med både statsmakter och Sveriges Radio. Sändningarna var kommersiella, något som inte skulle få förekomma på svenskt territorium. Deras karaktär gick starkt på tvärs mot den i riksdagen och av Sveriges Radio betonade folkbildningstanken. Den ideologi som verkade ligga bakom var den helt fria företagsamhetens, och dessutom undanhölls stora belopp från beskattning i Sverige.

Den 8 mars 1961 startade sändningarna, som gick på mellanvåg och täckte hela Mälardalen.

En annan pirat som inte tilldrog sig tillnärmelsevis samma intresse som Radio Nord var Radio Syd. Stationen startade hösten 1958 under ledning av Britt Wadner. Sändarbåten i Öresund hyrdes av Radio Mercur, ett danskt piratradioföretag, och stationen kallades också till en början Skånes Radio Mercur.

²⁶ Företagen och deras inbördes förhållanden beskrivs i Kotschacks bok på s. 43-44

²⁷ Kotschack, s. 119

Sändningarna skedde på FM-bandet, så räckvidden blev rätt begränsad. Upp till riksdags- och radiohus i Stockholm nådde sändningarna i alla händelser inte. När Radio Nord sänd i ett halvår, bytte Radio Mercur namn till Radio Syd.²⁸ Här tycks alltså Radio Nord ha varit drivande. Radio Syd hade veterligen inte heller nyhetssändningar,²⁹ och torde fördenskull inte ha verkat så irriterande på statsmakterna.

Det första omnämmandet av Radio Nord i pressen var i november 1959, när man ännu befann sig på planeringsstadiet.³⁰ I februari 1960 ville radiobyrå på telestyrelsen skaffa sig en bild av läget med anledning av Radio Mercurs sändningar och Radio Nord's aviserade sändningar. Man satte ihop en redogörelse som byggde på den internationella telekonventionen och uppgifter från pressen.³¹ Av konventionen framgår att "upprättande och användande av rundradiostationer (ljudrundradio- och televisionsrundradiostationer) ombord fartyg, luftfartyg eller vilket annat flytande eller luftburet föremål som helst utanför nationella territorier är förbjudet".³² Verksamheten stod alltså i strid med konventionens stadgande. Generaltullstyrelsen hade förklarat att den inte kunde ingripa mot radio Mercur, eftersom fartyget låg på internationellt vatten.

Om Radio Nord visste man på telestyrelsen bara det som hade stått i den svenska pressen. Man kände till plats, frekvensband, sändareffekt och antennhöjd. Den räckvidd som angivits i pressen (180 - 200 km) ansågs som betydligt överdriven.

Den 8 och 10 februari 1960 sammanträdde representanter för bl.a. kommunikationsdepartementet, UD och telestyrelsens radiobyrå. Radiobyråns redogörelse för telekonventionen och tidningspressens uppgifter överlämnades till kommunikationsministern.³³ Man beslöt att skicka telegram till teleförvaltningen i Radio Nord's flaggstat Nicaragua och fästa deras uppmärksamhet på telekonventionens bestämmelser. Telegram och brev avgick samma dag. Svaret, som avläts från Jefatura de la Radio Nacional den 28 maj, var att Nicaragua inte hade gett tillstånd till sådana sändningar.³⁴

Den 20 april 1960 var Sveriges Radios Per Eckerberg, Olof Rydbeck och Erik Mattsson uppe på kommunikationsdepartementet och diskuterade bl.a. Radio Nord.³⁵ Sveriges Radio-folket underströk att om sändningarna väl kom igång, skulle det vara svårt att stoppa dem, alltså samma tankegång som telegrafstyrelsen hade inför 1905 års lag. De var rädda för att konkurrens om artisterna skulle driva upp gagerna så långt att Sveriges Radio skulle få avstå från många utländska artister. Man såg det som en nödvändighet att fylla ut luckan i P1s sändningar på förmiddagarna. Samtalet gav till resultat bl.a. att telestyrelsens radiobyrå fick i

²⁸ Expressen 1962-05-28

²⁹ Samtal med Eva Bjärlund 1980-04-15

³⁰ Kotschack, s. 13-14

³¹ Rundradiosändningar från Radio Mercur och Radio Nord. En sammanfattande redogörelse för fakta och uppgifter i den svenska pressen. Telestyrelsens radiobyrå 8 februari 1960. SR CK E IV:42

³² Radioreglementet, till stycke 579 förtydligande stycke 7-01, giltigt från 1 maj 1961. Radioreglementet var den del av telekonventionen som hade tillämpning på radiosändningar. I denna uppsats används dock benämningen telekonventionen.

³³ P.M. rörande Radio Nord. Telestyrelsens radiobyrå 28 april 1960. SR CK E IV:42

³⁴ Brevet i kopia i SR CK E IV:42

³⁵ Anteckningar från sammanträdet av Erik Mattsson, punkt 1. SR CK E IV:42. Se för tydlighetens skull personförteckningen i slutet av uppsatsen!

uppdrag att undersöka om televerket var skyldigt att hålla Radio Nord med telekommunikationer via svensk kustradio, eller klarare uttryckt om man hade möjlighet att hindra kommunikation mellan sändarfartyget och land.

Den 28 april hade man på telestyrelsens radiobyrå färdigställt en "P.M. om radioförbindelse via svensk kuststation med Radio Nord",³⁶ där man redde ut vilka bestämmelser i internationella telekonventionen man hade att räkna med, om man ville avbryta sändarfartygets kommunikation med land. Man kom fram till att om "rundradiotrafiken från fartyget syntes farlig för svenska statens säkerhet eller stridande mot svensk lag, allmän ordning eller säkerhet" så skulle man kunna sätta in störsändare mot rundradiosändningarna. Om sändningarna inte vore farliga, hade man att räkna med två alternativ för förbindelserna med land. Antingen var fartyget registrerat i land som ratificerat konventionen, och då skulle man inte kunna vägra teletrafik via svensk kuststation, även om rundradiotrafiken vållade menlig störning. Det andra fallet var om fartyget var registrerat i land som inte ratificerat den internationella telekonventionen eller statslöst. Då skulle man kunna vägra kommunikation. Nödtrafik måste dock alltid befordras.

I september hade telestyrelsen kontakt med kommunikationsdepartementet i frågan, och man konstaterade då att man enligt internationella avtal inte kunde stoppa samtal mellan sändarfartyget och land via svensk kuststation.³⁷

Första gången Radio Nord behandlades i riksdagen var ett år efter de första uppgifterna i pressen, den 16 november 1960, då kommunikationsminister Gösta Skoglund i andra kammaren besvarade en enkel fråga från Hans Gustafsson (s). Gustafsson hade den 11 november frågat om staten skulle komma att vidta några åtgärder i anledning av de aviserade sändningarna.³⁸

Kommunikationsministern framhöll bristen på frekvenser för rundradiotrafik och telekonventionens förbud mot sändning från rörliga stationer på havet utanför de nationella gränserna. Han tyckte att Radio Nord skrupelfritt utnyttjade "svårigheterna att med sådana rättsliga tvångsmedel, som gäller för upprätthållande av lag och ordning inom vårt eget territorium, ingripa mot flagranta överträdelser av internationella konventioner" och tyckte att de företag som gjorde reklam i Radio Nord riskerade sitt anseende hos den svenska allmänheten.³⁹

På Sveriges Radio var man väl förberedd på Radio Nord's start. Invigningsprogrammet den 8 mars 1961 spelades in på band och fr.o.m. 9 mars finns utförliga maskinskrivna lyssningsprotokoll⁴⁰ där man kan följa Radio Nord's program minut för minut under flera timmar varje dag fram till den 17 mars. Även sändningsscheman gjordes upp. Varje dags lyssning sammanfattades på en eller ett par sidor som stencilerades för vidare spridning. Efter de första dagarna blir lyssningsprotokollen mer sporadiska, och det sista är för tiden 23-27 januari 1962. Jack Kotschacks tal, som han höll då och då vid bemärkelsedagar, som t.ex. när Radio Nord sänt i en månad, avlyssnades också och spreds i form av stenciler.⁴¹

---

³⁶ Finns i SR CK E IV:42

³⁷ SR styrelseprotokoll 27 april 1961, § 3. SR CK A II aa:25

³⁸ Frågan i riksdagens arkiv: Riksdagshandlingar, andra kammarens enkla frågor 1954-64

³⁹ Riksdagstryck 1960 Höstsessionen, andra kammarens protokoll nr. 26, s. 18

⁴⁰ Protokollen finns i SR CK F XVI:1, där handlingar rörande Radio Nord samlats

⁴¹ Finns i SR CK F XVI:1

Den som tycks ha hållit i behandlingen av Radio Nord-frågan på Sveriges Radio är Erik Mattsson. De arkivalier som finns i Sveriges Radios arkiv bär tydliga spår av att ha samlats hos honom.

Några dagar efter Radio Nord's start tyckte man på radiochefens programkollegium att man tills vidare kunde bortse från programkonkurrensen. Det konstaterades bl.a. att Radio Nord inte sände några nyheter alls. Ett problem var P1s programlucka mitt på dagen, men "någon möjlighet att fylla den föreligger dock inte så länge departementet avgör sändningstiden". Men konkurrensen var ändå inte helt oviktig för Sveriges Radio. Vad gällde artister skulle de som var kontraktbundna till Sveriges Radio förhindras att uppträda i Radio Nord så länge engagemanget varade.

I övrigt skulle inte någon "blockad" av artister förekomma, men i förekommande fall borde lämpliga personer framhålla för artister att programvärdet givetvis sjunker för Sveriges Radio i den mån vederbörandes framträdanden i Radio Nord ökar, och att vårt intresse för att engagera dem därmed blir mindre.⁴²

Det förefaller inte klart om det var fråga om en ren repressalie mot artisterna, eller om tankegången bakom uttalandet var samma som den kommunikationsministern framförde i riksdagen när han sade att de företag som annonserade i Radio Nord riskerade sitt anseende hos den svenska allmänheten. Kanske menade man på programkollegiet att de artister som uppträdde i radio Nord nu skulle löpa samma risk. Några generella regler för hur artister skulle behandlas i den frågan ville programkollegiet inte utfärda, och det upprepades i augusti 1961.⁴³

Sveriges Radios hållning i monopolfrågan hade mjukats upp en del de närmaste åren innan. 1955 hade Radiotjänst avstyrkt en ansökan från Stockholms stads fattigvårdsnämnd att få göra ett program för stadens försörjnings- och ålderdomshem och distribuera dem på televerkets ledningar. Man uppfattade verksamheten som rundradio och ansåg att den skulle innebära ett avsteg från den princip som statsmakterna hade gått in för, nämligen monopol. 1959 hade Sveriges Radio tydligen fått en liberalare syn på sin ställning som programproducerande företag, och tillstyrkte en liknande ansökan från Filadelfia.⁴⁴

Den 12 april 1961 utfärdade Sveriges Radios chef Olof Rydbeck en konfidentiell PM angående Radio Nord, där han konstaterade att det var

ett faktum att Radio Nord snabbt slagit igenom hos lyssnarna. Den service som sändaren ger, d.v.s. kontinuerlig underhållningsmusik, motsvarar uppenbarligen ett behov hos allmänheten. att så skulle vara fallet har Sveriges Radio utifrån sina erfarenheter kunnat förutse Ö Att både statsmakternas och Sveriges Radios anseende och prestige blir lidande på kuppen är tydligt.⁴⁵

⁴² Radiochefens programkollegium. Protokoll 13 mars 1961, punkt 3. SR CK A VI a:1

⁴³ Radiochefens programkollegium. Protokoll 23 augusti 1961, punkt 5. SR CK A VI a:1

⁴⁴ Kommittéarkiv 1965 vol. 1. PM angående utredning rörande vissa rättsliga spørsmål m.m. i fråga om radioanläggning och rundradioverksamhet. Odaterad

⁴⁵ Finns i SR CK F IV ca:3

Vad gällde former för ingripande mot stationen uteslöt Rydbeck statliga åtgärder. De krafter som arbetade mot det icke-kommersiella rundradiomonopolet skulle då lätt kunna mobilisera en stark opinion mot hela det svenska rundradiosystemet. Han föreslog att man i stället skulle slå tillbaka på programsidan:

Det förefaller mig alldeles klart att den enda motåtgärd som kan ha någon utsikt till framgång är att Sveriges Radio får möjligheter att konkurrera ihjäl företaget genom att snarast via det svenska sändarnätet erbjuda lyssnarna ett program, som lockar dem bort från Radio Nord. Det behöver och bör inte vara en direkt kopia av Radio Nords program. Det väsentliga är att ge det som en stor allmänhet alldeles uppenbart önskar, nämligen tillgång till en trivsamt musikalsk bakgrund till dagens arbete och fritidssysselsättningar.

Rydbeck påpekar att han redan tidigare verkat för att få till stånd sådana sändningar. Han ville nu att åtgärder skulle vidtas för att undvika den situationen, att statsmakterna skulle tvingas ta ställning till både frågan om reklam och om monopolet. Vad exakt det var han fruktade i den situationen sägs inte i PM:en.

Han oroades också över utsikten att Radio Nord med sin okritiska återutsändning av nyheter skulle bli en väsentlig nyhetskälla för den svenska allmänheten. Samma dag framförde Rydbeck vid ett sammanträde med 1960 års radioutredning Pm:ens innehåll som Sveriges Radios uppfattning.⁴⁶ Man borde utnyttja den potentiella sändningstid som fanns främst på P2-nätet till att sända lätt musik. Enighet rådde om att utredningen tills vidare inte skulle befatta sig med detta problem.

Vid radiochefens programkollegium den 17 april gick man igenom protokoll från avlyssningen av Radio Nord och fastnade åter inför att Radio Nord hade börjat sända nyheter.⁴⁷ Sven Jerring trodde att man hade att räkna med en snabb utökning av Radio Nords program och alltså ökad konkurrens med Sveriges Radio. En preliminär kostnadskalkyl som slutade på 2 miljoner kronor för utökning av Sveriges Radios program lades fram, och man betonade att det var "viktigt att företagets mest kända och uppskattade röster kommer in i detta sammanhang". Hamberg underströk att det var ytterst viktigt att det blev en enhetlig lätt kanal, att man alltså inte skulle sprida de lätta inslagen i de båda radiokanalerna. Vidare påpekades att Radio Nords sportsändningar låg före Sveriges Radios och var mycket bra, samt att Radio Nord hade en mindre krånglig adress än Sveriges Radio, Man borde byta adress, helst till "Sveriges Radio, Stockholm". Här ser man alltså tydliga exempel på att Sveriges Radio övervägde förändringar efter mönster av det hos Radio Nord som tycktes populärt och effektivt.

Den 20 april tog Mattsson kontakt med telestyrelsen för att meddela Sveriges Radios planer för P3 och fråga hur mycket det kunde kosta. Han behövde uppgiften för Sveriges Radios styrelsesammanträde nästa dag.⁴⁸ P3 var

⁴⁶ Kommittéarkiv nr. 1965, vol. 1, protokoll från sammanträde 12 april 1961

⁴⁷ Radiochefens programkollegium. Protokoll 17 april 1961, punkt 3. SR CK A VI a:1

⁴⁸ Anteckningar från samtal angående P3 av Erik Mattsson, utskrivna 2 maj 1961. SR CK F IV ca:3

arbetsnamn för det som efter starten kom att gå under benämningen Sveriges Melodiradio. Det som kom att bli kanalen P3 började inte förrän över ett år senare.

Sveriges Radios intresse för Radio Nord gick t.o.m. så långt som till att avlyssna ett telefonsamtal den 22 april 1961 över Stavsnäs radio mellan Radio Reklam Produktions AB i Stockholm och sändarskeppet Bon Jour. Innehållet i samtalet var inget sensationellt, bara nyhetstelegram avsedda att läsas upp i programmet under dagen. En utskrift av samtalet skickades av tekniske direktören vid Sveriges Radio Johan von Utfall till Per Eckerberg samma dag.⁴⁹ von Utfall skriver i följebrevet att han samma dag talat med byrådirektör Rosenlund på telestyrelsens radiobyrå, som sagt att "på telestyrelsen har man inte ansett, att man kan vägra fartyget denna trafik". Alltså har det på nytt varit tal om att förbjuda radioförbindelserna för Radio Nord.

Avlyssningen av telefonsamtalet var ett brott mot televerkets villkor för rätt att inneha radiomottagningsapparat. Bestämmelsen stadgar att den som i radiomottagare avlyssnat telefonmeddelande ska hemlighålla innehållet i meddelandet. Det får inte skrivas ner och inte brukas på något som helst sätt.⁵⁰

Brott mot bestämmelsen medförde straffansvar.⁵¹ Såvitt jag vet har inte fallet tagits upp till rättslig prövning.

Den 22 april skrev Sveriges Radios styrelse genom Eckerberg till statsministern om Radio Nord.⁵² Skrivelsen nämns i ett personligt brev den 23 april från Rydbeck till ecklesiastikminister Ragnar Edenman. Där heter det bl.a.: "Under hänvisning till den uppkomna situationen hemställer vi att sättas i tillfälle att utnyttja det svenska sändarnätet till en programverksamhet som kan vara ägnad att rycka undan grunden för den illegala sändarens verksamhet" och Rydbeck skriver att han "och direktör Mattsson kommer att uppsöka Skoglund eller Hörjel i ärendet i morgon eller på tisdag, beroende på när vi kan få företräde".⁵³ Nu arbetade man för högtryck, den 23 april var nämligen en söndag, och brevet är utskrivet på Sveriges Radio. Något sammanträffande på departementet blev det dock inte förrän på onsdagen den 26, då Mattsson och Rydbeck träffade kommunikationsminister Gösta Skoglund, statssekreterare Nils Hörjel och byråchefen vid kommunikationsdepartementet Lennart Öhrström och lade fram sitt förslag till P3. Mattsson sammanfattar att

ingen tycktes hesitera inför den ökade utgiften 2 milj. kr. Vi var också överens om att igångsättning bör ske omedelbart. Vi fick den uppfattningen att kommunikationsdepartementet helt var med oss i denna fråga och Skoglund lovade att omedelbart ta upp den i regeringens konselj.⁵⁴

⁴⁹ Utskrift av "Avlyssning av Stavsnäs radio på 2754 kc/s, lördagen den 22 april 1961 omkring kl 1115" med följebrev. SR CK F IV ca:3

⁵⁰ "Villkor för att innehava radiomottagningsapparat", tryckta på sista sidan i varje del av telefonkatalogen, här 1961 års katalog

⁵¹ Samtal med Åke Mossler 1980-04-22

⁵² Skrivelsen står upptagen i diariet (SR CK C I:3), men återfinns inte i korrespondensen i Sveriges Radios arkiv

⁵³ Brevet Rydbeck till Edenman i SR CK F XVI:1

⁵⁴ Anteckningar från samtal rörande P3 av Erik Mattsson, utskrivna den 2 maj 1961. SR CK F IV ca:3

Här agerar statsmakten och Sveriges Radio i bästa samförstånd och i samma självklara intresse att konkurrera ut Radio Nord. Vid styrelsesammanträde i Sveriges Radio den 27 april påpekade Eckerberg "att man i Holland vägrar att framföra radiotelefonsamtal under motsvarande förhållanden"⁵⁵, en upplysning han förmodligen fått på kommunikationsdepartementet dagen innan. Man såg här en ny möjlighet att stoppa samtalen. Bertil Olters, som satt både i Sveriges Radios styrelse och i telestyrelsen, lovade att undersöka hur det låg till med Hollands agerande.

Radioförbindelsen bröts till slut den 26 september 1961, så telestyrelsen fick instruktioner av regeringen att inte förmedla telefonsamtal till sändarfartyget utom i fall av sjönöd.⁵⁶ Förbudet drabbade också Radio Syd, och efter ett par veckor skrev telegrafdirektören i Malmö, Assar Pohl, till Radio Syds chef Britt Wadner och beklagade att han hade måst "vidtaga en dylik åtgärd mot en kund som såvitt jag vet - alltid fullgjort sina förpliktelser mot televerket" och önskade henne framgång i kampen för sitt företag.⁵⁷ Även andra skånska myndigheter hade visat ett positivt intresse för Radio Syd. SJ hade både 1959 och 1960 i samband med Skånemässan gjort reklam för turistkort, Sassnitzkryssningar och motorvagnståget Sydvästen.⁵⁸ Detta väckte ett viss uppseende i riksdagens debatter om piratradiolagen i maj 1962, särskilt eftersom SJ sorterade under samma kommunikationsdepartement som agerade mot radiopiraterna.

Den 29 april 1961 meddelade Öhrström i telefonsamtal till Mattsson "att vissa personer i regeringen ifrågasatte, huruvida inte Radio Nord skulle kunna motarbetas på något annat sätt, genom vad vi kalla polisaktion". Telestyrelsen trodde inte att det fanns opinionsmässiga förutsättningar för att tysta Radio Nord med en sådan aktion, och Öhrström tillade att "det finns många inom regeringen som inte tänkt över frågan så länge som vi gjort. Mattsson tyckte dessutom att det var dags att tala om för pressen att Sveriges Radio begärt pengar för det man ännu kallade P3, eftersom regeringsbeslutet nog skulle låta vänta på sig."⁵⁹

Den 3 maj meddelade Hörjel under tystnadsplikt Mattsson att en särskild arbetsgrupp inom kommunikationsdepartementet skulle ta upp piratradiofrågan, och att han trodde det skulle vara svårt att komma förbi konstitutionsutskottet med förslaget till P3, eftersom man då skulle föregripa den sittande radioutredningen. Hörjel trodde att Sveriges Radio skulle få order att sända en viss tid, exempelvis t.o.m. september.⁶⁰

Nästa dag, den 4 maj, ringde Hörjel till Mattsson och tyckte att namnet P3 inte skulle användas. Mattsson lovade åtgärda saken, och kom överens med programdirektören för ljudradion Nils-Olof Franzén att programmet inte skulle få något namn tills vidare. Eckerberg och Erik Lönnroth tyckte inte att "det nya läget" (troligen avses talet om tidsbegränsning av sändningarna) gjorde att man

⁵⁵ Sveriges Radios styrelseprotokoll 27 april 1961, § 3. SR CK A II aa:25

⁵⁶ Proposition 171/1962, s. 10. Här sägs liknande förbud nyligen ha meddelats i Danmark, Finland och Norge

⁵⁷ Brev från Assar Pohl till Britt Wadner 16 oktober 1961. I justitieutskottets arkiv (riksdagshuset), handlingarna till första lagutskottets utlåtande nr 40 1962

⁵⁸ Beställningarna av reklamtid och de texter som lästes upp i Radio Syd finns i kopia i justitieutskottets arkiv, se not 57

⁵⁹ Anteckningar från samtal angående P3 av Erik Mattsson, utskrivna den 2 maj 1961. SR CK F IV ca:3

⁶⁰ Mattssons anteckningar från samtal den 3 och 4 maj 1961. SR CK F IV ca:3

skulle vänta med att utöka sändningarna. Lönnroth tyckte att regeringen kunde få "ta konsekvenserna senare". 60 Här ser vi ett mycket gott och nära samarbete mellan kommunikationsdepartementet och Sveriges Radio. Frågan är om inte Hörjel gick för långt när han gav sin synpunkt på vad det nya programmet skulle heta.

Denna dag, den 4 maj, var Rydbeck i Genève. Han ringde kl 10.20 och meddelade Jerring, Mattsson och Franzén att det skulle vara synnerligen obetänkt att införa ett tidsbegränsat P3, som skulle dras in när det gjort tjänst mot Radio Nord och kommunikationsdepartementets arbetsgrupp hade kommit fram till vilka tvångsåtgärder som skulle tillgripas. Om skvalprogrammet drogs in när Radio Nord slutade sända, skulle allmänheten få det intrycket att radiomonopolet försvarade sig med regeringens hjälp och sen "drar in en programservice som en bred allmänhet vill ha och som Radio Nord gav". Rydbeck tyckte att om man skulle börja sända P3, fick man allt fortsätta. Han tyckte inte man skulle bestämma sig förrän Sveriges Radios styrelse hörts, och föreslog ett sammanträde den 18 maj.⁶¹

Men andra hade mera bråttom. Kl 16.30 ringde Hörjel till Mattsson och meddelade innehållet i den kommunique som skulle sändas ut från departementet kl 18.30. Den innehöll att kommunikationsministern tänkte föreslå regeringen att ett anslag på 700 000 kronor skulle beviljas telestyrelsen och Sveriges Radio för en tillfällig ökning av sändningstiden fr.o.m. nästa dag kl. 06.00 fram till 1 oktober 1961. Skoglund var angelägen om att kommunikén skulle läsas upp i TV samma kväll.⁶²

Ett telegram där detta talades om skickades till Rydbeck.⁶³ Han kunde ingenting göra och svarade kl 19.45 "dixi et salvavi animam meam".⁶⁴ I Dagens eko samma kväll förklarades vad den utökade sändningstiden skulle komma att innehålla:

*Till att börja med kommer programmet att bli av den typ som många lyssnare känner från TV:s testmusik. Så småningom blir det också dels korta nyhetssändningar, dels bl.a. musiktimmar av olika karaktär med populära radioröster.*⁶⁵

Namnet på det utökade programmet bestämdes vid direktionssammanträde den 5 maj till "Sveriges Melodiradio", ett namn som redan introducerats på morgonen.⁶⁶

Den 9 maj fick kommunikationsministern svara på en enkel fråga ställd av Anders Dahlgren (cp) den 3 maj.⁶⁷ Mellan frågan och svaret hade alltså Melodiradion införts. Dahlgren undrade vad Sveriges Radio tänkt sig med det nya P3 (alltså det som efter införande kom att kallas Sveriges Melodiradio). Dahlgren var nu sjuk, och Rune Gustafsson talade i hans ställe. Gustafsson framhöll att

⁶¹ Meddelande per telefon från Rydbeck, genom Henrik Hahr, kl 10.20 den 4 maj 1961, till Jerring, Mattsson och Franzén. SR CK F IV ca:3

⁶² Anteckningar av Mattsson från telefonsamtal den 4 maj 1961. SR CK F IV ca:3

⁶³ Förslaget till telegrammet i SR CK F IV ca:3

⁶⁴ Telegrammet i original i SR CK F IV ca:3

⁶⁵ Utskrift av meddelandet i Dagens eko 4 maj 1961. SR CK F IV ca:3

⁶⁶ Sveriges Radios direktionsprotokoll 5 maj 1961, § 9. SR CK A IV a:26

⁶⁷ Frågan i riksdagens arkiv: Riksdagshandlingar, andra kammarens enkla frågor 1954-64

bakgrunden till den ökade skvalmusiken i radion var Radio Nord, och tvivlade på att det gick att bli av med piraten genom att Sveriges Radio sände skval. Han tyckte Skoglund borde överväga andra åtgärder.⁶⁸

Radio Nord's nyhetsändningar tycks ha varit något som man på Sveriges Radio såg på med speciell oro. Även efter att Melodiradion hade startat diskuterade man på radiochefens programkollegium "olika frågor i samband med den aktivitet särskilt på nyhetsfronten som bedrivs av Radio Nord".⁶⁹

Sveriges Radio beviljades i konselj den 13 oktober 1961 två miljoner kronor "för temporär ökning av sändningstiden fram till den 1 juli 1962".⁷⁰ I presskommunikén sades också att

kommunikationsdepartementet kommer att ta initiativ till gemensamma överläggningar med berörda departement i de nordiska grannländerna för att man skall överväga vilka samordnande åtgärder som kan och bör vidtagas mot piratsändarna.

Den 26 april 1962 beklagade Rydbeck i ett brev till Hörjel att telestyrelsen inte uttalat sig i piratfrågan. Han varnade för att enbart Sveriges Radio skulle göra ett uttalande i frågan, eftersom detta skulle ge "stöd åt den uppfattningen som Expressen söker bibringa allmänheten, nämligen att lagförslaget helt enkelt syftar till att skydda ett frihetsfientligt etermonopol". Han tyckte telestyrelsen borde ta sin del av ansvaret inför allmänheten, eftersom den i alla fall svarade för utsändningen av programmen.⁷¹

Till 1962 års riksdag kom så Kungl. Maj:ts proposition nr 171 "med förslag till lag med förbud i vissa fall mot rundradiosändning på öppna havet m.m." Med hänvisning till internationella telekonventionen föreslogs kriminalisering av medhjälp till sändning som skedde från internationellt vatten. Det föreslogs förbud mot yrkesmässig verksamhet med annonsering i radio, och mot transporter och medverkan i sändningarna vid själva sändaren.

I propositionen framhölls att Nordiska Rådet vid sitt sammanträde den 17-23 mars 1962 av de nordiska regeringarna begärt åtgärder mot piratsändare och att lagstiftningen för att få någon effekt måste koordineras. Även sändningar som inte orsakar störningar borde kunna kriminaliseras. Helt kort konstaterades att "förslaget, att man skulle motverka dessa sändningar genom att införa konkurrerade kommersiella program i Sveriges Radio förtjänar att övervägas".⁷²

Lagrådet uttalade vid sin granskning av lagförslaget att bara en sändare i Lyon hade störts av Radio Nord, och att de andra piraterna inte stört alls. Detta "giver icke vid handen, att det föreligger något trängande behov av kriminalisering".⁷³ Lagrådet vände sig mot att lagen kriminaliserade sändningar som var avsedda att mottas eller kunde mottas i de nordiska länderna:

⁶⁸ Riksdagstryck, andra kammarens protokoll nr 23, s. 26

⁶⁹ Radiochefens programkollegium. Protokoll 15 maj 1961, punkt 6. SR CK A VI a:1

⁷⁰ Presskommuniké från kommunikationsdepartementet 13 oktober 1961. SR CK E IV:46

⁷¹ Brev Rydbeck till Hörjel 26 april 1962. SR CK E IV:51

⁷² Proposition 171/1962, s. 16. De andra nordiska länderna förberedde nu också lagstiftning mot piratradio

⁷³ Ibid, s. 25

konventionen eller reglementena kunna icke åberopas till stöd för ett förbud med syfte att skydda ett land mot sändningar från anläggning utanför landet på grund av sändningarnas innehåll. Regeln föranleder att lagen ger intryck av att åsyfta sådant skydd eller att värna den monopolställning som i ifrågavarande länder [de nordiska] tillkommer visst eller vissa företag. Med hänsyn till det sagda anser lagrådet, att bestämmelsen bör utgå⁷⁴

vilket också skedde. Lagrådet tyckte också att man för koordinationens skulle borde vänta tills Europarådet hade behandlat frågan.

Regeringen följde i stort sett lagrådets förslag, men ville inte vänta på Europarådets behandling av piratradiofrågan. För regeringen brann det i knutarna. En bidragande orsak till brådskan torde ha varit Expressens kampanj för piratradion. Under april månad hade tidningen så gott som varje dag haft ledare eller stora artiklar om Radio Nord, och den 29 april publicerades resultatet av tidningens "omröstning" som gav en överväldigande majoritet mot lagförslaget.⁷⁵

Propositionen dagtecknades den 27 april, efter det att den ordinarie tiden för framläggande av propositioner hade gått ut. För att en proposition skulle få framläggas senare, krävdes det enligt 54 § riksdagsordningen synnerliga skäl. Vid remissdebatten den 8 maj i kammaren tyckte Ohlin (fp) och Fröding (h) att man inte skulle lagstifta så snart. Hedlund (cp) tyckte att snabb aktion var påkallad om det inte skulle verka som om vi lämnade våra grannländer i sticket och inte brydde oss om vad Nordiska Rådet sade. Ohlin efterlyste utredning om konkurrensfrågan, och även Hagberg (k) tyckte överraskande nog att konkurrens skulle vara bra för Sveriges Radio. Han ansåg företaget intill gränsen för monopol dominerat av högern och folkpartiet. Däremot ville Hagberg stoppa piraterna innan de utökade verksamheten.

Efter remissdebatten följde ett antal motioner, tre från vardera höger- folk- och centerpartiet.

Högerpartiet ville i sin partimotion (I:723/II:876) avslå propositionen. Man ville vänta på Europarådets behandling och tyckte inte det var någon större brådskan, eftersom Radio Nord inte störde så farligt. Dessutom tyckte man lagen skulle ge utländska företag fördelar framför svenska, eftersom utländska företag kunde annonsera utan att bryta lagen, men inte svenska. Danmark övervägde att införa en halv timmes reklam per dag, man borde vänta och se hur det gick med det. I högerns motion II:874 hemställde Folke Björkman, Karin Wetterström och Bengt Bengtsson om avslag på propositionen, och om inte, att lagen skulle träda i kraft tidigast 1 januari 1963, detta för att de som arbetade med Radio Nord skulle få rimlig tid på sig att hitta andra arbeten.

I motion II:875 ville Nils G Fröding och Sten Källstenius uppskjuta behandlingen av propositionen. De kunde inte hålla med regeringen om att "ett uppskov med propositionen skulle lända riket till men", vilket ju var förutsättningen för att propositionen skulle få framläggas så sent.

Också folkpartiet hemställde i sin partimotion (I:733/II:889) om avslag på propositionen. Man påstod, att den internationella telekonventionens

⁷⁴ Ibid., s. 26

⁷⁵ Omröstningen var knappast representativ, den hade gått till så att Expressens läsare hade fått klippa ur och skicka in en kupong. Lagen förkastades på detta sätt av Expressens läsare med 189 129 röster mot 1 304

radioreglemente inte gällde sändare som inte stör eller riskerar att störa, och tyckte att rätten att lyssna på radio borde grundlagfästas. Dessutom hemställdes om en utredning om konkurrens i eteren som skulle ge fördelar för medborgare och religiösa och ideella rörelser. Man tog inte ställning till finansieringsformen.

I folkpartiets motion I:734/II:888 hemställde Ingrid Segerstedt Wiberg och Jonas Nordenson i första kammaren och Henrik Munktell och Ingrid Gärde Widemar i andra kammaren också om avslag på propositionen. Motionärerna kunde inte finna att Sverige var förpliktat att lagstifta. Om så varit fallet, skulle riksdagen ha hörts innan regeringen godkände radioreglementet. "Det egentliga syftet [med lagen] torde fastmer vara - såsom lagrådet antytt - att värna om de nationella radiomonopolen".

I motion II:887 hemställde Gunnar Helén om en mildring av lagen så, att transporter inte kriminaliserades. Dessutom ville Helén grundlagfästa lyssningsrätten. Han ville ha en snabb lagstiftning mot piratsändare, och de skäl som framfördes i motionen var säkerhetsskäl. Han framhöll att spänningsläget i världen gjorde maktblocken intresserade av att sända propaganda.

I centerns partimotion (I:731/II:886) konstaterades, tvärtemot vad folkpartiet ansett, att

enligt det till gällande internationella telekonvention hörande radioreglementet är det förbjudet att utanför nationellt territorium upprätta och driva rundradiostationer för ljudradio eller television ombord på fartyg.

alltså oavsett om sändningarna stör eller inte. En snar lagstiftning var inget hinder för en senare anpassning till internationella förhållanden. Så långt anslöt sig partiet till regeringens åsikt i frågan. Ett tredje radioprogram med utrymme för religiösa och folkbildningsrörelser borde införas. Flera fristående, konkurrerande radioföretag borde kunna ge förutsättningar för bättre radioprogram, men detta kunde man inte begära i denna motion.

I motion II:885 hemställde Anders Dahlgren och Bengt Börjesson om uppskov med behandlingen av propositionen till hösten, detta i enlighet med lagrådets uppfattning. Anpassningen till andra länders lagstiftning var mycket viktig. Motionärerna ansåg Melodiradions tillkomst vara belägg för att piraterna "haft viss effekt i konkurrenshänseende när det gäller Sveriges Radio". Men Melodiradion hade inte kunnat konkurrera ut Radio Nord. För att fånga ungdomen ansåg man Melodiradion böra ersättas med en Ungdomsradio med både musik och "inslag av rent ungdomsfostrande karaktär".⁷⁶

Centerns motion I:732/II:890 av Thorsten Larsson och Ivan Svanström i första kammaren och Harry Wahrendorff, Johannes Antonsson och Alvar Andersson i andra kammaren betonade starkt samordningen mellan de nordiska ländernas lagstiftning. Motionärerna hemställde om avslag på propositionen, och ville att de nordiska länderna gemensamt skulle vänta på vad Europarådet hade att säga.

Första lagutskottet godkände propositionen, och ansåg att lagen borde träda i kraft samtidigt som övriga nordiska länders lagstiftning.⁷⁷ Högern och folkpartiet i utskottet yrkade i sin reservation avslag på propositionen och ville ha en utredning

⁷⁶ Tankegången tyder på att man missuppfattat orsaken till Radio Nord's framgång, i alla fall som Jack Kotschack såg den och förklarar den i sin bok. Se not 27!

⁷⁷ Första lagutskottets utlåtande 40/1962, i riksdagstrycket.

om konkurrens i etern. Centern tyckte i sin första reservation att man borde följa lagrådet, och alltså bara kriminalisera yrkesmässiga transporter, och i en andra reservation begärde samma reservanter tre radio- och två TV-program, lätt underhållning, utrymme för religiösa, ideella och folkbildare, regionala program, konkurrens och grundlagfäst lyssningsrätt.

Den 28 maj, alldeles i slutet av vårsessionen, debatterades lagförslaget i riksdagen och röstades igenom.⁷⁸ Kvaliteten på debatten var inte den högsta, samma argument upprepades ofta, hänvisningar till protokollet och avsiktliga feltolkningar var vanliga, speciellt mot slutet av debatten omkring kl 23. Alla partier kunde enas om att radiopiraterna skulle bort, och att frågan fått för stora proportioner. Vad gällde det aktuella lagförslaget grupperade sig partierna med socialdemokraterna, centerpartiet och kommunistpartiet för, folkpartiet och högerpartiet mot. Allan Hernelius (h) betonade att debatten inte gällde kommersiell radio/TV, den frågan skulle behandlas vid höstriksdagen. Ferdinand Nilsson (cp) tyckte att man med lagen skulle förena

ett uttalande från riksdagens sida som klart visar ett positivt intresse för att allmänhetens krav tillgodoses rikhaltigare och bättre. På sina håll har man nämligen fattat det lagförslag som här föreligger såsom en strävan att på något sätt försvåra för människorna att få ett rikhaltigare program och göra det svårare att få bättre radioutsändningar. Förslaget har också fattats som ett sätt att strypa konkurrens.⁷⁹

Det som främst kom att skilja grupperingarna åt i argumentationen var att motståndarna inte vill lagstifta så snabbt som regeringen ville. De ville vänta på en samordnad europeisk aktion, och frågade varför det var så bråttom. Det svar förespråkarna för lagen lämnade var att det skulle dröja alltför länge, flera år, innan Europarådet hade behandlat frågan. Men hänvisade också till att liknande lagförslag framlagts i de andra nordiska länderna samtidigt, och att man på detta sätt skulle få den nödvändiga samordningen. Båda lägren framhöll att samordning var absolut nödvändig för att lagstiftningen skulle få effekt, men var alltså inte eniga om vad en sådan samordning innebar. Skoglund hänvisade till uppgifter i pressen om att piratverksamheten skulle utökas, och ville inte vänta på att de skulle sätta igång. Regeringen hade också en betryggande majoritet för propositionen, och lagen röstades igenom.

Efter riksdagsbeslutet skärptes reklamstriden. Den 20 juni bildades "TV-främjandet", en sammanslutning av drygt 50 svenska företag intresserade av TV-reklam.⁸⁰ I november gav kommunikationsministern tilläggsdirektiv för televisionen till 1960 års radioutredning som dittills endast behandlat ljudradion. I direktiven slogs fast att TV även i fortsättningen skulle vara ett licensfinansierat monopol.⁸¹ TV-främjandet tryckte på åt andra hållet med en egen utredning om TV-reklamens nytta och nödvändighet.⁸²

⁷⁸ Lagen fick nr 1962:278 i Svensk författningssamling

⁷⁹ Riksdagstryck 1962, första kammarens protokoll nr 25, s. 40

⁸⁰ Wirén, s. 20

⁸¹ Tilläggsdirektiven finns i SOU 1965:20, s. 28-41

⁸² Wirén, s. 20

Radio Nord fogade sig efter riksdagsbeslutet och sände för sista gången den 30 juni 1962.⁸³ Det som kom att kallas P3 började några dagar därefter. Den 7 juni sattes programmet igång över FM-sändarna i Hörby och Göteborg. Sändningarna gick parallellt med övriga program och Sveriges Radio kunde nu "även under 'bästa kvällstid' tillgodose de starka lyssnarönskemål som utgjorde bakgrunden till införandet av Melodiradion på sommaren 1961".⁸⁴ Lyssnarna behövde nu inte känna sig helt och hållet lurade på lätt underhållning.

Den 1 augusti 1962 konstaterades vid ett sammanträde med Erik Esping från telestyrelsen och Olof Rydbeck, Bengt Höög, Olof Wahlund och Erik Mattsson från Sveriges Radio att "P3 i radio får nu betraktas som ett faktum, något som kommer att stanna".⁸⁵ Man tyckte att nätet borde byggas ut snarast möjligt. Som motiv vid anslagsäskandet uteslöt man försökssändningar, de kunde inte motivera en utbyggnad. Inte heller kunde man hänvisa till försöksresultat, eftersom sändningarna pågått så kort tid, och eftersom det fortfarande bara var Hörby och Göteborg som sände. Man beslöt att hänvisa till "programbehov och programintresse" och till att många andra länder redan hade tre program. Tillvägagångssättet vid diskussionen, att inte gå direkt på det man anförde som anledning för utbyggnaden, utan att först utesluta andra alternativ, tyder på att den anledning som till slut framfördes inte var den verkliga. Inget annat tyder dock på att så skulle vara fallet. Troligare är, att man velat undvika att nämna nedläggningen av Radio Nord i sammanhanget.

Den 5 september 1962 sammanställde Olof Rydbeck en konfidentiell "P.M. rörande Sveriges Radios överenskommelse med staten".⁸⁶ Sveriges Radios styrelse hade sagt upp överenskommelsen för att få till stånd en gemensam ledning för hela rundradiorörelsen och Rydbeck ville nu lägga fram styrelsens syn på vilken etermediapolitik som skulle föras i Sverige. Speciellt besvärande var det förhållandet, att Sveriges Radio tilldelades pengar av regeringen och alltså inte var självständigt i förhållande till den. Telestyrelsens och byggnadsstyrelsens inflytande borde avskaffas.⁸⁷ Konkurrens med andra fristående företag avvisades med att det inte fanns våglängder tillgängliga för ännu ett landsomfattande radioprogram. Svenska folket skulle med visshet motsätta sig lösningar, som skulle innebära en flerdubbling av programservicen endast i vissa delar av landet, och de vore alltså inte att tänka på. För TV fanns det plats för ytterligare tre (alltså sammanlagt fyra) rikstäckande program, men om sådana komme att drivas av fristående företag, skulle det innebära en kvalitetsänkning på grund av det begränsade ekonomiska underlaget i ett land av Sveriges storlek.

Men Rydbeck uppehöll sig också vid de nackdelar som ett radiomonopol förde med sig. De allvarligaste var risken för en överdriven centralisering och att allmänheten får en känsla av att en liten mäktig grupp bestämmer vad som ska sändas och vem som ska framträda. Han betonade att allmänhetens känsla av att en liten grupp bestämde bara var just en känsla, men att man borde visa tydligare utåt hur det låg till genom en ökad decentralisering. Inre konkurrens i form av självständiga radiokanaler avvisade han på ekonomiska grunder.

---

⁸³ Kotschack, s. 270

⁸⁴ Koncept till skrivelse till Kungl. Maj:t. Odaterad. SR CK F IV ca:3

⁸⁵ Anteckningar av Mattsson från sammanträdet. SR CK F IV ca:3

⁸⁶ Finns i SR CK E IV:51

⁸⁷ Byggnadsstyrelsen förvaltade Sveriges Radios byggnader

Kanalerna skulle få samsas om mycket av resurserna, som då måste fördelas precis som förr. Att inom ett och samma företag konkurrera om artisterna skulle bara driva upp gagerna i onödan. Yttre konkurrens enligt TV-främjandets modell med ett fristående reklamfinansierat företag som konkurrerar med ett licensfinansierat Sveriges Radio skulle försätta att det licensfinansierade företaget i ett kännbart underläge, speciellt i ett så litet land som Sverige. Den skulle dessutom leda till en "förändring av programsättningen i riktning mot enklare och populärare program". Sveriges Radio skulle inte heller kunna stå emot det ekonomiska trycket, och skulle tvingas börja med reklam. En kraftig höjning av licensavgifterna skulle behövas för att bygga ut en andra TV-kanal, och Rydbeck avslutade PM:en med att efterlysa ingående diskussioner av finansieringsfrågor inom Sveriges Radios styrelse.

Radion i politiken efter Radio Nord

Ny piratradiolag

Till 1966 års riksdag framlade regeringen en proposition (nr 37) med förslag till ny lag mot radiopirater. Den var en anpassning av 1962 års piratradiolag till den nya rundradiokonventionen av år 1965. Propositionen innehöll också att riksdagen skulle ratificera den nya rundradiokonventionen, som uttryckligen förpliktar till strafflagstiftning. I den nya konventionen återkom en formulering som på lagrådets inrådan strukits ur 1962 års svenska piratradiolag. Nu skulle sändningar som var avsedda för eller kunde mottagas i konventionsländerna kriminaliseras.

Lagen förslogs träda i kraft dagen efter det den utkommit från trycket. Det som gjorde lagen effektivare än sin föregångare var att sändarutrustning och pengar nu kunde förverkas till staten. Kommunikationsminister Olof Palme motiverade lagen så här:

Reglerna om frekvensfördelningen kan lätt kringgås genom rundradiosändning från station på öppna havet eller i lufrummet däröver. Något legitimt behov av rundradiosändningar utanför nationella territorier föreligger inte heller.⁸⁸

Reglerna hade också kringgåts eller åtminstone trotsats. Radio Syd hade fortsatt att sända trots 1962 års piratradiolag och trots att dess chef, Britt Wadner, fått både dagsböter och fängelse för sändningarna.⁸⁹

Folkpartiet (I:646/II:798) och högerpartiet (I:647/II:797) kom med partimotioner om att bara störande sändning skulle kriminaliseras, både i rundradiokonventionen och lagen. Detta innebar att partierna de facto ställde sig på piraternas sida. Motionärerna fann det också anmärkningsvärt, att lagen skulle träda i kraft så snart, och föreslog liksom lagrådet att lagen skulle träda i kraft den 1 juni.

I en artikel i Expressen antogs att brådskan berodde på att Radio Syds sändarskepp för tillfället låg i hamn i England för reparation, och att regeringen ville ha igenom lagen innan sändningarna kunde återupptas.⁹⁰ På så sätt skulle opinionen mot lagen inte bli så kännbar, Radio Syd skulle inte bli i tillfälle att sända något avskedsprogram o.s.v.

Första lagutskottet fann ingenting att anmärka mot propositionen. "Den ovillkorliga regleringen på området åsyftar enligt utskottets mening icke att skydda något radiomonopol."⁹¹ Den hade inte med frågan om monopol att göra, den frågan skulle ändå snart behandlas i annat sammanhang, nämligen i proposition 136 till höstriksdagen angående rundradions fortsatta verksamhet m.m. Folkpartister och högermän i utskottet reserverade sig och gjorde samma hemställan som i motionerna.

⁸⁸ Proposition 37/1966, s. 21, i riksdagstrycket

⁸⁹ Dagens namn: Britt Wadner, piratdotning .Dagens Nyheter 1964-08-27

⁹⁰ Breide, Gunnar: Här avslöjas spelet bakom riksdagens Radio Syd-bråk. Exprssen 1966-04-07

⁹¹ Första lagutskottets utlåtande nr 21/1966, s. 19. I riksdagstrycket

I första kammaren debatterades propositionen ett par timmar och lagen antogs. I andra kammaren blev det lite hetare debatt. Det var den 1 april, sista dagen före påskuppehållet, och riksdagen skulle inte återsamlas förrän den 13 april. Talmännen hade planerat att avsluta förhandlingarna kl 16.30. Kl 16.20⁹² avbröts förhandlingarna av talmannen och en del bordläggningar m.m. följde. Många riksdagsmän gav sig iväg. Ingemund Bengtsson (s) begärde så 16.30 att behandlingen av propositionen skulle fortsätta. Talmannen påpekade att detta skulle försinka hemfärden men Bengtssons förslag vann i votering. En kort debatt följde, som inte berörde lagen, utan mest riktade sig mot Olof Palme, som med ett anförande fått många att känna sig tvingade att ge svar på tal. Det var detta som hade förlängt förhandlingen mer än väntat. Förste vice talmannen von Friesen, som lett förhandlingarna dithills, bytte plats med en kollega och klev i egenskap av folkpartist upp i talarstolen. Han sade sig under sina 25 riksdagsår aldrig ha upplevt en liknande situation. "Skulden för det kaos, som på detta sätt kan inträffa i våra kommunikationer hem, vilar i icke obetydlig utsträckning på chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet Palme."⁹³ Därefter röstades lagförslaget igenom med stor majoritet, och riksdagen avslutades kl 16.59.

Det kan inte ha varit för att få majoritet för propositionen som Bengtsson förlängde förhandlingen. Majoritet hade man ändå. Det måste ha varit brådska att få lagen till stånd som låg bakom. Som det nu blev, hann Radio Syd inte återuppta sändningarna innan lagen trädde i kraft. Möjligen dämpades på så sätt en opinion mot lagen.

Socialdemokraterna

Den sittande 1960 års radioutredning fick den 16 november 1962 tilläggsdirektiv angående televisionen.⁹⁴ Tidigare hade utredningen i uppgift bara att utreda ljudradions framtid. I tilläggsdirektiven avvisade kommunikationsministern konkurrens med argumenten att de olika TV-bolagen skulle sända samma slags program samtidigt och att programstandarden skulle sjunka, bortsett från lätta underhållningsprogram. Monopolet skulle enligt direktiven bestå, men en inre konkurrens pekades på som en möjlighet att utreda, i första hand då en konkurrens mellan produktionen i Stockholm och den på andra orter.

Vad gällde reklamen så räknades själva reklaminslagen till den sänkta programstandarden. Det samhällsekonomiska värdet av reklam betecknades som omöjligt att beräkna. Kommunikationsministern framförde också den tanken, att de intressen man delar med många, och som alltså kan utgöra underlag för program riktade till en bred allmänhet, känns mindre angelägna än de som man delar med en minoritet. Därför skulle man genom program för minoriteter bättre tillfredsställa allmänhetens behov än genom breda program.

I ett tal i Folkets hus i Stockholm den 18 april framlade kommunikationsminister Palme sin syn på etermediapolitiken.⁹⁵ Han slog där fast, att "en fri etableringsrätt är en omöjlighet redan på grund av det begränsade antalet

---

⁹² De tidsangivelser som inte finns i riksdagstrycket är hämtade från Breides artikel (not 90)

⁹³ Riksdagstryck 1966, andra kammarens protokoll nr 15, s. 221

⁹⁴ Tilläggsdirektiven finns i SOU 1965:20, s. 28-41

⁹⁵ Talet tryckt i Palme, Ulvenstam & Eliasson

frekvenser".⁹⁶ Dessutom var etermedia så effektiva propagandamedia, och hade också använts som sådana, att de borde ställas under betryggande kontroll. Ett företag av Sveriges Radios typ bevarar sin integritet genom att vara bevakat. Företaget borde stå fritt gentemot både statsmakter och näringsliv, och borde fördenskull vara licensfinansierat, och Palme menade att "vi har i Sverige hållit fast vid licensfinansiering framför allt därför att etermedierna skall vara fria från ovidkommande intressen".⁹⁷ Palme lovade att reklam i TV skulle utredas, men inte enbart från producentperspektiv, eftersom kostnaderna för eventuell reklam skulle komma att tas ut via varupriserna. Utredningen tillsattes i oktober 1966.⁹⁸

Till höstriksdagen 1966 kom regeringen på grundval av 1960 års radioutrednings betänkande (SOU 1965:20) med en proposition (nr. 136/1966) angående rundradions fortsatta verksamhet m.m. Vad gällde finansieringsfrågorna konstaterade utredningen att licenser är antingen den enda eller också den viktigaste finansieringsformen i de flesta europeiska länder, och att andra finansieringsformer enligt tilläggsdirektiven undantagits från utredning. Flera remissinstanser beklagade att utredningen i detta avseende inte varit förutsättningslös. T.o.m. telestyrelsen tyckte en viss reklamfinansiering borde kunna "upptas till prövning".⁹⁹ Vad gällde huvudmannskapet konstaterade utredningen, att vid ett arrangemang som det svenska kom etermedia reellt att tillhöra den offentliga sektorn, och framhöll att de borde vara självständiga gentemot statsmakten och statsförvaltningen. Systemet med monopol ansågs i propositionen som lämpligt och det höll de flesta remissinstanser med om. I propositionen föreslogs dock på grundval av utredningens betänkande ett arrangemang med inre konkurrens mellan sex självständiga enheter. "Därigenom skapas förutsättningar för rörelsefrihet och oberoende, variation och stimulerande tävlan, när det gäller idéer och utformning av programmen."¹⁰⁰

I direktiven till 1951 års TV-utredning kan man se en vilja att åtminstone överväga alternativ till det licensfinansierade monopolet, men partiet har efter utredningens avvisande av alternativen fastlagt sin tidigare inställning. Man har dock fått göra eftergifter för det borgerliga trycket. Konkurrenstanke, som dominerat de borgerliga partiernas argumentation efter Radio Nord, satte spår i Sveriges Radios organisation genom den 1966 beslutade kanalkonkurrensen i TV. Till slut tillsattes, också 1966, en stor utredning om reklam i TV, något som de borgerliga partierna under en lång följd av år motionerat om. Överhuvudtaget har socialdemokraterna, jämfört med de borgerliga partierna, sett etermedia som en samhällsservice snarare än som en del av näringslivet.

Högerpartiet

Högerpartiet påpekade i sin valhandbok 1962 att debatten om reklamfinansiering främst förts från kulturpolitisk och allmänt ideell ståndpunkt, eftersom Sveriges Radios ekonomi till följd av ökade licensintäkter var god. Men man borde i alla fall se saken ur ekonomisk synvinkel.

---

⁹⁶ Palme, Ulvenstam & Eliasson, s. 13

⁹⁷ Ibid., s. 25

⁹⁸ SOU 1973:10, s. 3

⁹⁹ Proposition 136/1966, s. 83

¹⁰⁰ Ibid., s. 1-2

Vad gällde piraterna borde de inte lagstiftas bort, utan konkurreras ut genom kommersiella inslag i Sveriges Radios program.¹⁰¹ I valhandboken talades också om uppskov med lagen, uppenbarligen i förhållningssyfte. 1964 betonades yttrandefriheten i en motion (II:716) av Astrid Kristensson och F Björkman, som kom att bli stilbildande för de närmaste årens högermotioner i radio- och TV-frågan. I motionen krävdes fri etablering av radio- och TV-företag, reglerat av en auktoriseringsnämnd som bara skulle se till att men inte kolliderade i etern. Motionärerna ansåg "att radion och televisionen bör vara fria därför att frihetsmomentet är den dynamiska kraften i opinionsbildningen". Som en följd av den fria etableringen skulle reklamfinansiering följa. Om Sveriges Radios objektivitetsmålsättning sade man att den

är riktig, men tron på en s.k. objektiv opinionsbildning är falsk, då det ständigt uppstår situationer där objektiviteten inte låter sig definieras på ett tillfredsställande sätt.

Reklam i Sveriges Radio skulle inte vara något alternativ till fria konkurrerande televisionsbolag.

I 1964 års valhandbok framhävs också yttrandefriheten, med motiveringen att "Radio och television är inte åtkomliga för den enskilde medborgaren, som vill ge sin åsikt tillkänna".¹⁰² Högerpartiet antydde genom denna formulering att det skulle kunna bättra sig vid fri etablering.

1965 återkom motionen , nu som partimotion (I:325/II:386) och i något omarbetad form. Nu hemställdes också om ökad insyn i Sveriges Radio, som jämfördes med ett statligt verk. Insyn var nödvändig om man skulle kunna kontrollera att objektivitetsprincipen verkligen följdes.

1966 kom högerpartiet med en utökad motion (I:231/II:298). Partiet ansåg att radioutredningens ekonomiska prognoser var alltför optimistiska. Mera pengar skulle komma att behövas, och dem kunde man skaffa genom reklam i etermedia. Man slog åter ner hårt på talet om att Sveriges Radio skulle driva opinionsbildning men inte driva bestämda opinioner. Det var bara ett krånglig sätt att säga någonting mycket enkelt. "Företaget skulle alltså inte tillåtas propagera för vissa åsikter". Geografisk konkurrens enligt radioutredningens modell förkastade, den var ingen konkurrens, utan skulle leda till "en olycklig uppsplittring av tillgängliga resurser".

I den motion som utgjorde partiets svar på propositionen om radions framtid (1966 I:779/II:948) beklagade partiet att kommunikationsministern inte hade velat låta utreda alternativ till monopol i etern och framlade åter sina åsikter om yttrandefriheten och ekonomin. Dessutom hemställdes om att den nya utredningen som skulle utreda reklam inom Sveriges Radios ram också skulle utreda frågan om fristående företag med reklamfinansiering.

Även efter Radio Nord är högerpartiet det borgerliga parti som med störst energi har drivit en egen linje i frågan om reklam och monopol i etern. Men partiets inställning har icke desto mindre förändrats. Före motionen av Kristensson och Björkman 1964 betonades den ekonomiska sidan av saken, men i och med motionen kom en svängning som innebar att partiet kom att tala om

¹⁰¹ Högerpolitik 1962, s. 153-160

¹⁰² Högerpolitik 1964, s. 255

opinionsbildningen i första rummet. Några större slitningar verkar inte förändringen ha medfört.

Folkpartiet

I 1962 års partiprogram, fastställt vid mötet samma år, skisserades en väg bort från monopolet med först konkurrerande fristående programledningar inom Sveriges Radio, följt av att religiösa och ideella folkrörelser ges tillåtelse att göra egna radioprogram. Vidare steg mot ökad frihet i etern skulle tas "under i lag bestämda former". Hur långt man skulle gå sägs inte klart ut. Vad gäller finansieringen borde olika former tas upp till särskild utredning.¹⁰³

Den försiktiga formuleringen bottnade i att en framstående partiman, Gunnar Helén, satt med i radioutredningen.¹⁰⁴ Helén ville behålla monopolet och var motståndare till reklam i etern. Stora grupper inom partiet var dock av en annan mening. Till 1962 års landsmöte kom ett förslag till program som bl.a. klart förordade reklamfinansiering, men som avvisades av Helén och två tidningsmän i partistyrelsen. Tidningsmännen inom partiet kom att leda motståndet mot reklamfinansiering av etermedia. Det partiprogram som antogs blev en kompromiss som partiet senare hade besvär med att försvara. Partiledaren Bertil Ohlin lade 1963 fram sin syn på radiopolitiken. Han förordade bestämt konkurrens, och tyckte att reklam borde prövas innan man uttalade sig i frågan. Han föreslog att de tidningar som var rädda för att förlora annonsintäkter skulle bli delägare i ett TV-reklamföretag. 1964 års landsmöte beslöt mot partiledningens linje att uppdra åt partistyrelsen att lägga fram ett nytt förslag till program vid 1966 års landsmöte.

1964 motionerade folkpartiets förste vice ordförande Sven Wedén, Sven Gustafsson och Henning Gustafsson i riksdagen (II:653) om en allsidig utredning av reklamfinansiering av radio och TV. Genom reklamfinansiering skulle man främst vinna lägre licensavgifter. Motionärerna ville ha en utredning som tog upp dels den frågan, dels effekterna av ett bibehållet monopol, och de kritiserade regeringen, som inte ville ha "något samlat övervägande av denna typ". Motionen avslogs.

1965 var flera folkpartister, däribland även partiledaren, med och motionerade. Med hänvisning till förra årets motion begärdes en förutsättningslös utredning av ett fortsatt radiomonopol kontra tänkbara alternativ (I:505/II:639). Man framhöll att det nu fanns nästan obegränsade möjligheter för lokala radiosändningar, som hade blivit billigare att driva än en lokaltidning.

När det blev känt att regeringen undertecknat en ny europeisk rundradiokonvention motionerade flera tunga folkpartister, dock inte partiledaren, om upphävande av § 3 i 1962 års piratradiolag (1965 I:499/II:609). Den paragrafen stadgade att det var förbjudet för svenskar att medverka i transporter m.fl. aktiviteter som stödde rundradiosändning på öppna havet. Utan den paragrafen skulle lagen bli verkningslös. Första lagutskottet tyckte motionen skulle avslås, och hade fått medhåll av JK och telestyrelsen.¹⁰⁵ Om § 3 togs bort, menade utskottet, skulle lagen bli mycket mindre effektiv. I en reservation från

¹⁰³ Folkpartiets program antaget vid landsmötet i Göteborg 1962.

¹⁰⁴ Detta stycke bygger på Hildén

¹⁰⁵ Första lagutskottets utlåtande nr 32/1965. I riksdagstrycket

folkpartister och högermän i utskottet uttalades meningen, att lagen i praktiken, om än inte i teorin, skyddade radiomonopolet. Riksdagen avsåg motionen.

Under första halvåret 1966 kom partiet med en samlad programförklaring i radio- och TV-frågor i form av skriften "I stället för monopol".¹⁰⁶ I den sades att den största faran med monopolen inte låg i ensidig nyhetsförmedling, utan i en hotande "smakdiktatur". Man beklagade att radioutredningen varit förhindrad att utreda reklam- och konkurrensfrågor. Helt fri etablering avvisas också, med hänvisning till faran av att sändningsmöjligheterna skulle helt koncentreras till "någon enstaka ekonomisk eller politisk maktgruppering, vilket skulle innebära påtagliga risker för en snedvriden opinionsbildning".¹⁰⁷ Att få bättre och allsidigare program ses som det primära målet, reklamfinansieringen är bara ett medel. En lämplig början skulle vara att ett fristående företag fick handha TV 2. Senare kunde andra få tillkomma.

Vid 1966 års landsmöte modifierades partiprogrammet vad gäller radio och TV. Man konstaterade att de tekniska förutsättningarna för en fullständig etableringsfrihet saknades. Ändå innebar det nya programmet en skärpning av partiets linje. Sveriges Radios monopolställning borde genast upphöra genom införande av ett fristående, reklamfinansierat TV 2. Sveriges Radio föreslås förbli licensfinansierat. Här har partiet tagit ställning för reklamfinansiering, men betonar samtidigt att programkvaliteten var det primära. Reklamfinansiering var bara en följd av behoven, ingen principalsak.

Som svar på propositionen om radions framtid 1966 hemställde folkpartiet i en partimotion (I:781/II:956) om utredning av ett fristående reklamfinansierat TV 2. Detta skulle vara en lämplig början till att bryta monopolen. Den här gången var också partiledaren med och motionerade.

1966 tycks partiet åter stå enat i etermediapolitiken, men inställningen var en annan än före Radio Nord. Då gällde den i första hand införande av reklamfinansiering, nu sågs reklamen bara som en följd av den nödvändiga konkurrensen i etern. Det konkurrensen skulle leda till var en mångfald i utbudet, inte främst i informationshänseende, utan i smakhänseende.

FPU

Folkpartiets ungdomsförbund hade när frågan om radiopiraterna kom upp länge behandlat frågor om radio och TV. Detta konstaterades också av Per Ahlmark när han på 1962 års FPU-kongress sade "att den fria radion alltid varit något av en käpphäst för FPU".¹⁰⁸ Han tyckte ungdomsförbundet i radiofrågorna hade något de kunde enas om och rekommenderade att köra hårt med dem inför valet.

Liberal Ungdom Stockholm motionerade något senkommet om att "aktualisera FPU-kravet på en fri radio och television och därvid med kraft motarbeta regeringens förslag om åtgärder mot de kommersiella radiostationerna" och att göra ett uttalande i den riktningen.¹⁰⁹ Motionen bifölls, fastän propositionen redan gått igenom i riksdagen. Därmed blev FPU en av de få politiska organisationer som uttalade sig för piratradion. På 1964 års kongress bekräftades inställningen,

¹⁰⁶ Ankomststämplad i Kungliga biblioteket 1966-06-21

¹⁰⁷ I stället för monopol, s. 17

¹⁰⁸ FPU-kongressen i Falkenberg 9-13 juni 1962. Ahlmarks uttalande på s. 22

¹⁰⁹ Ibid., s. 21. Motion nr. 21

då Per Gahrton sade att man kan stödja lagbrott om man anser den brutna lagen oriktig.¹¹⁰ Han hade tillsammans med några andra motionerat om moraliskt stöd åt Radio Syd och att verka för att radio/TV-frågan skulle tas upp av folkpartiet i valrörelsen. Motionen bifölls.

I sitt remissvar på 1960 års radioutrednings betänkande sade FPU att den av utredningen föreslagna kanalkonkurrensen inte var någon verklig konkurrens. "FPU föreslår fri etableringsrätt på radioområdet" med reglering genom något koncessionsförfarande.¹¹¹

Centerpartiet

I Radio Nord-frågan kom partiet som vi sett att, om än inte i sin helhet, ställa sig på regeringens sida, och var t.o.m. pådrivande när Rune Gustafsson den 9 maj 1961 i riksdagen tyckte man skulle tillgripa hårdare medel mot piraterna än bara att starta egen skvalradio. Centerpartiets förtroenderåd gjorde vid sitt sammanträde den 21 maj 1962 ett uttalande, vari konstaterades att piratsändningarna måste stoppas.¹¹² Här tog man också upp att flera helt självständiga rikstäckande, regionala och lokala radio- och TV-program borde skapas, och tryckte särskilt på ideella, religiösa, folkbildnings- och ungdomens behov. Detta kunde praktiskt lösas genom att ett eller flera konkurrerande bolag bildades vid sidan av Sveriges Radio. Inget nämndes om finansieringsformen.

Vid riksdagens behandling av piratradiolagen nämndes i centerns partimotion att partiet önskade flera konkurrerande radioföretag, som ett sätt att höja programkvalitén. Gustaf Svensson yttrade sedan i debatten om lagförslaget att man borde ha två fristående konkurrerande programföretag, men inte reklamfinansierade. Kommersialisering skulle minska utrymmet för obekväma uttalanden i radio.¹¹³ Partiledaren hänvisade till partimotionen och ville inte ta ställning i reklamfrågan.

I partiets skrift Politisk Debatt 1961-61 ställer man sig positiv till inre konkurrens inom Sveriges Radio, men säger att större effekt skulle uppnås om två eller flera företag fick konkurrera fritt med varandra. "Centerpartiet har intagit en avvisande hållning till tanken på ett kommersiellt radio- och TV-företag".¹¹⁴ Bara om reklamsändningar i framtiden kommer att nå Sverige från utlandet kan partiet tänka sig att ompröva sin inställning.

Men hela partiet följde inte anti-reklamlinjen. På riksstämman 1964 antogs en motion av Ingemar Karlsson om innehöll en uppmaning till partiets riksdagsmän att "följa den principen att TV-programmen ska utbyggas med licensavgifter och inte med annonsprogram".¹¹⁵ Motionären hade funnit det "märkligt att flera riksdagsmän, som är ledamöter i lantbruksförbundets styrelse, där [i lantbruksförbundet] kan stödja förslaget om annonser i TV. Lantbruksförbundet

¹¹⁰ FPU 30 år. Jubileumskongress i Rättvik den 12-14 juni 1964. Protokoll

¹¹¹ Remissvaret 1965-10-10 är avtryckt i FPU:s kongresshandlingar 1966. Cit. efter s. 66

¹¹² "Uttalande av Centerpartiets Förtroenderåd vid sammanträde i Stockholm måndagen den 21 maj 1962". Centerpartiets arkiv F IV:1. I Riksarkivet

¹¹³ Riksdagstryck 1962, andra kammarens protokoll nr 25, s. 13

¹¹⁴ Politisk Debatt 1961-62, s. 325

¹¹⁵ Centerns riksstämmoprotokoll 1964. I Riksarkivet

har inträtt i det bolag [TV-främjandet] med ett flertal storindustrier som propagerar för kommersiell television".

I samband med behandlingen av propositionen om rundradions fortsatta verksamhet m.m. uttalade partiet i sin partimotion (1966 I:774/II:949) att "enligt vår uppfattning är de skäl som kan tala för en s.k. fri etableringsrätt inte tillnärmelsevis så tungt vägande som de nackdelar som är förenade med ett sådant system". Ett bättre alternativ vore att starta ett andra företag, med samma rigorösa regler som för Sveriges Radio. Reklamfinansiering var inte aktuell. Men detta togs inte upp i hemställan, och fick alltså inget verkligt eftertryck. I hemställan förutsätts monopollet som bakgrund till kraven.

Centern ger intryck av splittring både före och efter Radio Nord. Partiets inställning till reklam och monopol har förändrats från att på 1950-talet ha varit positiv till båda till att 1966 avvisa reklam och inte helhjärtat verka för en större mångfald.

CUF

På centerns ungdomsförbunds styrelsesammanträde den 25 september 1965 diskuterades 1960 års radioutredning.¹¹⁶ Ungdomsförbundet hade blivit remissinstans för utredningen och skulle uttala sin mening om den. I detta sammanhang kom man också att diskutera frågan om fri radio och TV. Därvid konstaterades att förbundet inte tidigare tagit ställning i frågan, och att samarbetsdelegationen mellan folkpartiet och centerpartiet hade den under behandling. På sammanträdet beslöts "att kräva en utredning om etermonopolets ersättande med fri radio/TV". Här tog alltså ungdomsförbundet ställning mot moderpartiet, något som där skulle beklagas vid ett flertal tillfällen.

På moderpartiets riksstämman 1967 lades skulden på folkpartiets inflytande över ungdomsförbundet via de överläggningar partierna haft och där meningarna om etermediapolitiken ständigt brutits.¹¹⁷

---

¹¹⁶ CUFs protokoll. Hos CUF, Bergsgatan 7 B

¹¹⁷ Centerns riksstämmoprotokoll 1967. I Riksarkivet

Sammanfattning

Frågorna om reklam och monopol i etern har inte alltid drivits med samma energi. För tiden före Radio Nord har aktiviteten på området varit låg jämfört med efter, vilket har gjort det svårt att få tag på några samlade uttalanden från partierna från den tiden. Det verkar som om radio Nord har öppnat partiernas ögon för problemet, speciellt då centern och folkpartiet, som också var de som först ändrade sina inställningar i frågan. Den väg deras åsikter tog är typisk för samhället som helhet. I TVs barndom såg man organiseringen av etermedia främst från teknisk-ekonomisk synpunkt. Här skulle reklamen vara en hjälp att t.ex. få en snabb utbyggnad av TV-nätet. Efterhand som TV infördes och utvecklades kom innehållet i programmen att få större plats i diskussionen.¹¹⁸ Detta är vad som hänt även i centerns och folkpartiets överväganden i etermediapolitiken. Här släpar högerpartiet efter när de i 1962 års valhandbok vill föra debatten om reklamfinansiering från det kulturpolitiska till det ekonomiska området. Partiet svängde omkring 1964.

Även socialdemokraterna kan sägas ha svängt i samma riktning, även om den svängningen kom före Radio Nord. Är det bara en händelse att åtminstone de borgerliga partiernas omsvängning sammanfaller i tiden med Radio Nords sändningar? Kan det rentav ha varit så att Radio Nords program var så avskräckande dåligt att det fick flera partier att modifiera sina ståndpunkter?

Sveriges Radios motiv för att stoppa Radio Nord var rädslan för konkurrens på flera sätt. Dels rädsla för att gagerna skulle skjuta i höjden, dels rädsla för att förlora lyssnarunderlag och därigenom prestige. Ur Sveriges Radios perspektiv framstår argumentationen i riksdagen, om huruvida man kunde vidta rättsliga åtgärder mot fartyg på öppna havet, och om man av den internationella telekonventionen förpliktigades till lagstiftning, som en skendebatt. Det primära var ju att bli av med de obekväma sändarna. Rydbeck ville ju inte heller att piraterna skulle lagstiftas bort. Han verkar ha varit rädd för att statsmakterna vid sin behandling av den frågan skulle komma att ändra på ordningen med ett licensfinansierat monopolföretag. Rydbeck verkade också för att öka radiomonopolets rörelsefrihet genom att göra det oberoende av statliga organ.

Det enda i sändningarnas innehåll som tycks ha stört makthavarna var Radio Nords nyhetssändningar, som sågs som en nationell säkerhetsrisk. Kanske är det inte bara en händelse att det avlyssnade telefonsamtalet innehöll just nyheter. Vid handläggningen av införandet av Melodiradion agerade Sveriges Radio, telestyrelsen och kommunikationsdepartementet i samma självklara intresse av att konkurrera ut Radio Nord. De täta överläggningarna dem emellan hade inte karaktären av förhandlingar mellan olika parter, utan mera av att delar av samma enhet höll kontakt med varandra under arbetet. Detta leder fram till misstanken att regeringens motiv liknade Sveriges Radios, det kanske rentav bara var frågan om prestige, och att lagstiftningen bara var ett sätt bland många att komma åt piratsändarna.

---

¹¹⁸ Cronberg & Sangregorio, kap. 4

Personer 1962

Kommunikationsdepartementet

Gösta Skoglund kommunikationsminister
Nils Hörjel statssekreterare
Lennart Öhrström byråchef
Assar Pohl telegrafdirektör i Malmö

Telestyrelsen

Håkan Sterky generaldirektör
Bertil Olters överdirektör, även suppleant i Sveriges Radios styrelse
Erik Esping teknisk direktör
Tage Rosenlund byrådirektör för radiobyråns administrativa avdelning

Sveriges Radio

Per Eckerberg styrelseordförande
Erik Lönnroth styrelseledamot
Bertil Olters suppleant i styrelsen, även överdirektör i telestyrelsen
Olof Rydbeck radiochef
Erik Mattsson administrativ direktör, radiochefens ställföreträdare
Henrik Hahr direktör (utlandsärenden m.m.)
Olof Wahlund kanslichef, direktions sekreterare
Nils-Olof Franzén programdirektör för ljudradion
Johan von Utfall teknisk direktör
Bengt Höög intendent
Per Martin Hamberg teknisk konsult
Sven Jerring

Källor till personförteckningen

Sveriges Radios årsbok 1962, s. 286-287
Statskalendern 1962, s. 168

Otryckta källor

Riksarkivet

Centerpartiets riksstämmoprotokoll
Centerpartiets arkiv, vol. F IV:1
1960 års radioutrednings arkiv (kommittéarkiv nr 1965)

Riksdagens arkiv

Riksdagshandlingar: andra kammarens enkla frågor 1954-64
Justitiekammarens arkiv: Handlingar till första lagutskottets utlåtande nr 40/1962

Sveriges Radios arkiv. Centrala kansliets arkiv (förkortat SR CK)

A II aa:25 Styrelseprotokoll
A IV a:26 Direktionsprotokoll
A VI a:1 Radiochefens programkollegiums protokoll
C I:3 Diarium
F VII aa:1 Handlingar till radions historia
E IV:42, 46, 51 Korrespondens med kommunikationsdepartementet
F IV ca:3 Handlingar angående Radio Nord
F XVI:1 Handlingar angående Radio Nord

Tryckta källor

Centerpartiets partiprogram (Kungliga biblioteket, småtrycksavdelningen)
Expressen 1962
Folkpartiets valhandböcker (hos Folkpartiet, Luntmakargatan 66)
Folkpartiets partiprogram (Kungliga biblioteket, småtrycksavdelningen)
Folkpartiets ungdomsförbunds kongresshandlingar (Kungliga biblioteket, småtrycksavdelningen)
Högerpolitik. Högerpartiets valhandböcker (Kungliga biblioteket, småtrycksavdelningen)
I stället för monopol. En programskrift om radions och televisionens framtid utarbetad av en arbetsgrupp inom Folkpartiet. 1966
Kotschack, Jack S., Radio Nord kommer tillbaka. 1963
Palme, Olof, Ulvenstam, Lars & Eliasson, Torsten, Radio och TV idag och imorgon. 1966
Politisk Debatt 1961-62 [Centerpartiet] (hos Centerpartiet, Bergsgatan 7 B)
Riksdagstryck enligt noterna
SOU 1935:10. Utredning och förslag angående rundradion i Sverige avgivna av inom kommunikationsdepartementet tillkallade utredningsmän [1933 års radioutredning]

SOU 1946:1. Betänkande angående rundradion i Sverige, dess aktuella behov och riktlinjer för dess kommande verksamhet [1943 års radioutredning]
 SOU 1954:32. Televisionen i Sverige [1951 års televisionsutredning]
 SOU 1965:20. Radions och televisionens framtid i Sverige. I. [1960 års radioutredning]
 SOU 1973:10. Reklam III. TV-reklamfrågan [1966 års reklamutredning]
 Statskalendern 1962
 Sveriges Radios årsbok 1962
 Telefonkatalogen 1961

Intervjuer

Eva Bjärlund 1980-04-15. Uppväxt i Skåne på 50- och 60-talen, flitig lyssnare på Radio Syd
 Åke Mossler 1980-04-22. Mossler är televerkets chefsjurist

Bearbetningar

Breide, Gunnar: Här avslöjas spelet bakom riksdagens Radio Syd-bråk. Expressen 1966-04-07
 Cronberg, Tarja & Sangregorio, Inga-Lisa: Innanför den egna tröskeln. Ny teknik och dess konsekvenser för livsstilen - Boendet som exempel. En rapport till sekretariatet för framtidsstudier och STUs konsumenttekniska forskningsgrupp. 1979
 Dagens Nyheter 1964-08-27
 Dymling, Carl Anders & Rabe, Folke: Radiotjänst. En bok om programmet och lyssnarna. 1929
 Elgemyr, Göran: Radions frihet - en chimär? Bilaga till anslagsansökan till Riksbankens Jubileumsfond 1979-08-31
 Hildén, Gunvor: Folkpartiet och Monopolet. I: Många liberaler. 1966, s. 45-52
 Ollén, Gunnar: En landsortsstation under fyrtio år [Malmö]. I: Sveriges Radios årsbok 1964, s. 169-193
 Wirén, Karl-Hugo: Förtroendekris med många bottnar. Bilaga till anslagsansökan till Riksbankens Jubileumsfond 1979-08-31